Journal of Interdisciplinary Studies in the Humanities, 18(4), 161-193, Autumn 2026

Nobakht, M. (2026). An interdisciplinary analysis of attitudes and values in the 'Water and Nationalization' and 'Fair Distribution of Water' Acts from the perspective of appraisal theory. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 18(4), 161-193. doi: 10.22035/isih.2026.5614.5207

https://doi.org/10.22035/isih.2026.5614.5207 URL: https://www.isih.ir/article_584.html

2008-4641 / © The Authors. This is an open access article under the CC BY 4.0 license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0).

Research Paper

An interdisciplinary analysis of attitudes and values in the 'Water and Nationalization' and 'Fair Distribution of Water' Acts from the perspective of appraisal theory

Mohsen Nobakht[1]

Received: Jan. 6, 2026; Accepted: May. 31, 2026

ABSTRACT

Water laws in Iran reflect dominant attitudes and ideologies of each historical period. Despite previous legal and historical research, a gap exists in systematic linguistic and discourse analysis of these texts. This study compares the "Water Nationalization Act" (1968) and the "Fair Water Distribution Act" (1982) using Appraisal Theory (Martin & White, 2005) to reveal their attitudinal and legitimation strategy differences. The corpus comprises both laws: the 1968 Act with 342 clauses and the 1982 Act with 217 clauses. Coding was based on three components: Attitude, Engagement, and Graduation. Reliability was 92% through recoding. Data were analyzed using a mixed quantitative-qualitative method. Both laws are state-centered, but legitimation strategies differ. The 1968 Act features negative emotions (unhappiness: 3.5%, insecurity: 3.2%) and administrative judgments, indicating coercive control. The 1982 Act shows increased positive emotions (security: 6.9%, desire: 6.4%) and socio-moral judgments. However, monoglossia rose from 4.1% to 9.2%, showing participation is defined under state supervision. Graduation components also increased, suggesting centralized management. The 1968 Act employs national ownership and coercive control, while the 1982 Act employs social justice and controlled participation for legitimation. The distinction between "institutional participation" and "discursive heteroglossia" reveals that increased participatory institutions do not necessarily mean discursive openness. Future research should extend this framework to other natural resource laws.

Keywords: appraisal theory, discourse analysis, Water Nationalization Act, Fair Water Distribution Act

1. Assistant Professor of Linguistics, Department of Language Studies, Research and Development Institute of Humanities "SAMT", Tehran, Iran
✉ mohsennobakht@cfu.ac.ir

INTRODUCTION

Water resources have historically been among the most vital factors in Iran's economic, social, and political development. Water scarcity, uneven resource distribution, and increasing pressure on consumption have made efficient water management a fundamental necessity. Water-related laws are not merely technical and legal frameworks but also reflect the dominant attitudes, values, and ideologies of each historical period. In Iran, two laws—the "Water Nationalization Act" (1968) and the "Fair Water Distribution Act" (1982)—were formulated in two distinct historical and ideological contexts. The main research questions are how these two laws represent the attitudes and values of their respective periods and what linguistic mechanisms they employ for legitimation and restricting alternative viewpoints.

METHODOLOGY

This research employs an interdisciplinary approach (forensic linguistics and critical discourse analysis) within the framework of Appraisal Theory (Martin & White, 2005). The corpus consists of the complete texts of both laws: the 1968 Act with 66 articles and 35 notes (342 clauses) and the 1982 Act with 52 articles and 27 notes (217 clauses). The unit of analysis was defined as the "clause" (an independent syntactic unit containing a verb and subject). Coding was conducted based on the three main components of Appraisal Theory: Attitude, Engagement, and Graduation. To ensure reliability, the entire corpus was recoded after one month, yielding an agreement rate of 92%. Data analysis employed a mixed quantitative-qualitative approach; absolute and relative frequencies of components were calculated, and then contextual examples were interpreted within their discursive context.

FINDINGS

Quantitative findings (Table 1) revealed that the density of appraisal components in the 1982 Act is significantly higher than in the 1968 Act, despite its smaller corpus size (217 clauses versus 342 clauses). This indicates a more value-laden and evaluative legislative language in the post-revolutionary law.

Regarding Attitude: Positive emotional components (happiness, security, satisfaction, desire) increased substantially in the 1982 Act. The most notable increases include security (from 1.5% to 6.9%), desire (from 2.0% to 6.4%), and happiness (from 1.2% to 5.5%). Conversely, negative emotions such as insecurity (from 3.2% to 2.3%) and unhappiness (from 3.5% to 3.7%) either decreased or remained stable. This shift from negative to positive emotional framing suggests a transition from a deterrence-based discourse to a satisfaction-oriented legitimation strategy.

Judgment subcomponents also showed higher frequencies in the 1982 Act, particularly capacity (from 1.8% to 5.1%) and tenacity (from 1.5% to 3.7%), indicating greater emphasis on social competence and stability. Social sanction components,

especially propriety (from 0.9% to 2.7%) and veracity (from 1.5% to 3.2%), increased significantly, reflecting the moralization of water-related behavior in the newer law.

Valuation (from 3.0% to 5.1%), reaction (from 2.4% to 4.6%), and composition (from 2.1% to 4.1%) all increased in the 1982 Act, demonstrating that water is not only valued as a national resource but also evaluated in terms of its social and aesthetic qualities.

Regarding Engagement: Monoglossia increased dramatically from 4.1% in the 1968 Act to 9.2% in the 1982 Act. This is the most significant finding in this component, indicating that despite the introduction of participatory institutions (local councils, associations), the legislative discourse became more monologic and less open to alternative voices. Heteroglossia components, both contraction (disclaim and proclaim) and expansion (entertain and attribute), showed only marginal increases, suggesting that the text's dialogic space remained limited.

Regarding Graduation: Force components, particularly intensification (from 3.3% to 4.1%) and quantification (from 2.7% to 4.6%), increased in the 1982 Act, reflecting stronger emphasis on limiting water exploitation and regulating consumption. Focus components, especially intensification (from 1.5% to 3.7%), increased notably, indicating sharper definition of violations and moral obligations.

Qualitative analysis further revealed that in the 1968 Act, negative emotions served coercive control and individual accountability, framing violations as threats to social order that justified state intervention. In the 1982 Act, positive emotions were linked to justice and collective satisfaction, but this participation occurred within a predefined framework under state supervision. The increase in monoglossia confirms that institutional participation does not equate to discursive openness.

Table 1. Comparison of appraisal theory component frequencies in the 1968 and 1982 acts

Main Component	Sub-component	Sub-sub-component	1968 Act (Frequency/%)	1982 Act (Frequency/%)
Attitude	Affect	Happiness	4 (1.2%)	12 (5.5%)
		Unhappiness	12 (3.5%)	8 (3.7%)
		Security	5 (1.5%)	15 (6.9%)
		Insecurity	11 (3.2%)	5 (2.3%)
		Satisfaction	6 (1.8%)	10 (4.6%)
		Dissatisfaction	10 (2.9%)	7 (3.2%)

Main Component	Sub-component	Sub-sub-component	1968 Act (Frequency/%)	1982 Act (Frequency/%)
		Desire	7 (2.0%)	14 (6.4%)
		Disinclination	9 (2.6%)	6 (2.7%)
	Judgment	Social Esteem – Normality	8 (2.4%)	9 (4.1%)
		Social Esteem – Capacity	6 (1.8%)	11 (5.1%)
		Social Esteem – Tenacity	5 (1.5%)	8 (3.7%)
		Social Sanction – Veracity	5 (1.5%)	7 (3.2%)
		Social Sanction – Propriety	3 (0.9%)	6 (2.7%)
	Appreciation	Valuation	10 (3.0%)	11 (5.1%)
		Reaction	8 (2.4%)	10 (4.6%)
		Composition	7 (2.1%)	9 (4.1%)
Engagement	Monoglossia	—	14 (4.1%)	20 (9.2%)
	Heteroglossia – Contraction	Disclaim	7 (2.0%)	7 (3.2%)
		Proclaim	7 (2.0%)	8 (3.7%)
	Heteroglossia – Expansion	Entertain	6 (1.8%)	6 (2.7%)
		Attribute	6 (1.8%)	5 (2.3%)
Graduation	Force	Intensification	11 (3.3%)	9 (4.1%)
		Quantification	9 (2.7%)	10 (4.6%)
	Focus	Intensification	5 (1.5%)	8 (3.7%)
		Softening	5 (1.5%)	6 (2.7%)

Note: Percentages are calculated based on the total number of clauses in each law (1968 Act = 342 clauses; 1982 Act = 217 clauses). Each percentage represents the frequency of the respective appraisal component per 100 clauses, allowing direct comparison between the two corpora despite their unequal sizes. For example, "security" appears in 5 out of 342 clauses (1.5%) in the 1968 Act and in 15 out of 217 clauses (6.9%) in the 1982 Act, indicating a more than fourfold increase in relative frequency.

CONCLUSION

Both laws are state-centered and concentrate power in the government, but their legitimation strategies differ. The 1968 Act employs coercive control and warnings against individual violations, utilizing negative emotions to construct the state as the necessary responder to social threats. The 1982 Act utilizes satisfaction-building, moralization, and controlled participation to consolidate state authority, framing justice and collective well-being as the basis for state intervention. However, the increase in monoglossia in the 1982 Act indicates that social participation is defined within a predetermined framework under state supervision. The distinction between "institutional participation" and "discursive heteroglossia" introduced in this study provides a more precise interpretation of the differences between the two laws, showing that increased participatory institutions does not necessarily mean discursive openness. This research demonstrates that linguistic and discourse analysis can reveal subtle differences in legitimation strategies within legal texts. It is suggested that future research extend this analytical framework to other natural resource laws (oil, forests, mines) to identify patterns of legal-discursive change across various public policy domains.

NOVELTY

The main novelty of this research lies in the systematic application of Appraisal Theory for the comparative analysis of two Iranian water laws. While previous studies have primarily focused on historical, political, and institutional contexts of water laws, this study, through the analysis of three components—Attitude, Engagement, and Graduation—reveals the hidden linguistic layers of legitimation, power naturalization, and behavior moralization in legal texts. Additionally, the distinction between "institutional participation" and "discursive heteroglossia" is introduced for the first time in this field. This research demonstrates that increased participatory institutions in the 1982 Act does not necessarily mean discursive openness, and this distinction enables a more precise interpretation of power relations in legal texts. The scientific applications of this research are significant in forensic linguistics and critical discourse analysis, while its social applications are relevant to the critical review of natural resource laws and public policymaking.

Authors Contribution

All stages of the research, including design, data collection, analysis, and manuscript writing, were carried out by the author.

Conflict of Interest

No conflict of interest

Funding

This research is an independent study and has not received any financial support from governmental or private organizations or institutions. All research-related expenses have been covered by the author.

AI Use Disclousure

In the preparation of this article, AI tools were used solely for language editing and improving the writing quality. All stages of the research, including study design, data collection and coding, analysis and interpretation of findings, and final conclusions, were carried out by the author. The author assumes full responsibility for the content of the article.

BIBLIOGRAPHY

Alikhani, A. (2024). The challenges and barriers of interdisciplinary theorizing in Iran. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 16(3), 5-28. https://doi.org/10.22035/isih.2024.5302.5024

Chefor, V. M., Xin, Z., & Kyaw, A. M. (2021). Attitude and graduation: Appraisal resources in a decision of the African Court on Human and Peoples' Rights. *Journal of Literature, Languages and Linguistics*, 77, 24–31. https://doi.org/10.7176/JLLL/77-04

Cheng, L., & Machin, D. (2023). The law and critical discourse studies. *Critical Discourse Studies*, 20(3), 243–255. https://doi.org/10.1080/17405904.2022.2102520

Davari, K., Rashidi, M., & Omranian Khorasni, H. (2019). The Need to Revise the Law of Equitable Distribution of Water in Iran. *Iranian Journal of Public Policy*, 5(3), 252-269. https://doi.org/10.22059/ppolicy.2019.73716

Deuna, I. F. G., & Ballesteros-Lintao, R. (2022). The language of evaluation in a Philippine drug trial: An appraisal framework perspective. *International Journal of Legal Discourse*, 7(1), 163–193. https://doi.org/10.1515/ijld-2022-2068

Dubber, M. D. (Ed.). (2014). *Foundational texts in modern criminal law*. Oxford University Press.

Expediency Discernment Council Research Center. (2018). *Investigating the institutional and legal dimensions of the Fair Distribution of Water Act (1982)* (Specialized Report) [in Persian].

Ganjalipour, K., & Kianpour, M. (2026). Reassessing the Fair Water Distribution Law through the Lens of Water Governance. *Natural Resources Governance*, 3(1), 115-138. https://doi.org/10.22059/jnrg.2026.409985.1085

Halliday, M. A. K. (1994). *An introduction to functional grammar* (2nd ed.). Edward Arnold.

Hashemi, A., & Mahdavirad, F. (2022). An Appraisal Analysis of Book Prefaces: A Study of Cross-Disciplinary Cross-Cultural Variations. *Applied Research on English Language*, *11*(4), 1-24. https://doi.org/10.22108/are.2022.132300.1838

Heidari Tabrizi, H., & Chalak, A. (2021). Developing a Comprehensive Framework for Evaluation of Translated Books as MA Theses in Translation Studies in Iranian Universities. *University Textbooks; Research and Writting*, *25*(48), 73-87. https://doi.org/10.30487/rwab.2021.531641.1454

Heidari Tabrizi, H., & Chalak, A. (2021). Developing a Comprehensive Framework for Evaluation of Translated Books as MA Theses in Translation Studies in Iranian Universities. *University Textbooks; Research and Writting***,** 25(48), 73-87. https://doi.org/10.30487/rwab.2021.531641.1454

Hosseini, M., & Mahdavirad, F. (2023). A cross-cultural, cross-disciplinary, and cross-gender study on appraisal resources in PhD dissertation abstracts: Martin & White's (2005) appraisal theory in focus. *Heliyon*, 9(11), e22074. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e22074

Hunston, S., & Thompson, G. (2000). *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780198238546.001.0001

Islamic Parliament Research Center. (2019). *Analysis of the Water and Its Nationalization Law (1968) and its impact on water governance in Iran* (Research Report) [in Persian].

Jamali, S., & Abdollahi, M. (2021). Legal Barriers to Water Governance in Iran; With an Overview of the Law of Equitable Distribution of Water. *Iran-Water Resources Research*, 17(3), 38-48. https://doi.org/20.1001.1.17352347.1400.17.3.2.7

Khaniki, H., Zardar, Z., & Mousavi, S. (2021). Discursive formations of Iran's water problem in mainstream newspapers of the 90s. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 14(1), 89-121. https://doi.org/10.22035/isih.2022.4414.4412

Malki, A., Salehi, S., Karimi, L., & Shobeiri, S. M. (2022). Discourse Analysis of "Equitable Water Distribution" Law in Iran. *Journal of Water and Sustainable Development*, 9(1), 61-74. https://doi.org/10.22067/jwsd.v9i1.2110.1088

Martin, J. R., & White, P. R. R. (2005). *The language of evaluation: Appraisal in English*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230511910

Moradi Tadi, M. (2017). water, politics, hydropolitics, crisis, public policy. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 9(4), 71-90. https://doi.org/10.22631/isih.2017.1981.2512

Nemati Parsa, R. (2019). Appraisal theory and translation (A study of Obama's speech and its Persian translation). *The First International Conference on English Language Studies*. http://conf.ui.ac.ir/p/Article29_542

Niemi-Kiesiläinen, J., Honkatukia, P., & Ruuskanen, M. (2016). Legal texts as discourses. In Å. Gunnarsson, E.-M. Svensson, & M. Davies (Eds.), *Exploiting the limits of law* (pp. 51–67). Routledge.

Phan, T. L. (2022). Appraisal theory in discourse analysis: An investigation of Vietnamese indictment. *Ho Chi Minh City University of Education Journal of Science*, 19(12), 2146. https://doi.org/10.54607/hcmue.js.19.12.3668(2022)

Saidi, M. , Cheraghi, Z., & Mousavi, M. (2021). A Comparative Analysis of the Role of Audience on Discursive Practices in Academic Research Articles and Popular Science Articles in Light of Appraisal Theory. *Journal of Sociolinguistics*, 4(4), 47-58. https://doi.org/10.30473/il.2022.57615.1439

Shuy, R. W. (2001). Language and law. In A. D. Cohen & K. McAlister (Eds.), *The handbook of linguistics* (pp. 1–18). Blackwell.

Talebi Somehsaraee, M., Zokaie, M. S., & Fazeli, M. (2020). A Historical Review on the Social Dimensions of Water Law Adoption in Iran. *Iran-Water Resources Research*, *16*(1), 174-196. https://doi.org/20.1001.1.17352347.1399.16.1.13.7

Talebi Somehsaraie, M. , Maleki, A. , & Askarian chayjan, M. (2024). Evaluation and pathology of the dominant discourses on the country's water governance in the last five decades (From the perspective of policymaking and legislation). *Journal of Society and the Environment*, *1*(2), 19-48. https://doi.org/10.22080/jsn.2024.5018

Talebi Somesaraei, M., & Asadi, M. (2024). Institutional Convergence in Achieving Contextual Water Governance in Iran. (e19950). *Reports*, *32*(5), e19950. https://doi.org/10.22034/report.2024.17083.1884

Talebi, M., Zareian, M., Farokhniya, A., & Roozbahani, R. (2021). Investigating the evolution of water planning and policy in pre- and post- Islamic Revolution in Iran. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, *14*(1), 151-178. https://doi.org/10.22035/isih.2022.4556.4516

Talebi, M., Zokaie, M., Fazeli, M., & Jomehpoor, M. (2019). Sociology of a crisis: The social pathology of the water crisis in the Zayandeh-Rood river basin. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, *11*(4), 133-165. https://doi.org/10.22035/isih.2020.3652.3833

Wei, Y., Wherrity, M., & Zhang, Y. (2015). An analysis of current research on the appraisal theory. *Linguistics and Literature Studies*, 3(5), 235–239. https://doi.org/10.13189/lls.2015.030506

Yousefi, A., Amini, A. A., Yadegari, A., & Fathi, O. (2017). Sustainability of Zayande-Rood's Water Governance Regimes in the Course of Development. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 9(4), 23-48. https://doi.org/10.22631/isih.2017.1940.2493

Zhang, L. (2024). *Lawyer evaluation in Chinese courtroom: A social-semiotic perspective*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-1211-3

فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۸(۴)، ۱۹۳-۱۶۱، پیاپی ۷۲، پاییز ۱۴۰۵

نوبخت، محسن (۱۴۰۵). تحلیل میان‌رشته‌ای نگرش‌ها و ارزش‌ها در قوانین «آب و ملی‌شدن» و «توزیع عادلانه آب» با رویکرد نظریهٔ ارزیابی. مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۸(۴)، ۱۹۳-۱۶۱. doi: 10.22035/isih.2026.5614.5207

شاپا: ۴۶۴۱-۲۰۰۸ URL: https://www.isih.ir/article_584.html https://doi.org/10.22035/isih.2026.5614.5207

© نویسندگان / دسترسی به متن کامل مقاله براساس قوانین کریتیو کامانز CC BY 4.0 آزاد است. (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0)

مقاله پژوهشی

تحلیل میان‌رشته‌ای نگرش‌ها و ارزش‌ها در قوانین «آب و ملی‌شدن» و «توزیع عادلانه آب» با رویکرد نظریهٔ ارزیابی

محسن نوبخت[۱]

دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۱۶؛ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۰

چکیده

پژوهش حاضر با رویکرد میان‌رشته‌ای و بر پایهٔ نظریه‌های ارزیابی و تحلیل گفتمان، به تحلیل مقایسه‌ای دو قانون آب در ایران یعنی «قانون ملی شدن آب» (۱۳۴۷) و «قانون توزیع عادلانهٔ آب» (۱۳۶۱) پرداخته است. با بهره‌گیری از تحلیل محتوای کمی و کیفی، بسامد و کارکرد مؤلفه‌های ارزیابانه، نگرش‌ها، ارزش‌ها و مشارکت گفتمانی در متون این دو قانون بررسی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که مؤلفهٔ «تک‌صدایی» در هر دو قانون برجسته است و در قانون ۱۳۶۱ از ۴.۱٪ به ۹.۲٪ افزایش یافته که گویای دولت‌محوری هر دو قانون است؛ تفاوت آن‌ها نه در میزان اقتدار، بلکه در ذخیرهٔ گفتمانی مشروعیت‌بخشی نمود می‌یابد. در قانون ۱۳۴۷، مؤلفه‌هایی چون «ناشادی»، «ناامنی» و شدت‌بخشیِ پیامدهای منفی، بر کنترلِ قهری و هشدار نسبت به تخلفات فردی دلالت دارند، در حالی که در قانون ۱۳۶۱، مؤلفه‌هایی مانند «امنیت»، «میل» و «شادی» و تأکید بر عدالت و پیامدهای مثبت اجتماعی، بیانگر رضایت‌بخشی و مشارکتِ کنترل‌شده هستند. بااین‌حال، افزایش تک‌صدایی در قانون جدید نشان می‌دهد که مشارکت در قالبی از پیش تعیین‌شده و تحت نظارت دولت تعریف می‌شود. در مجموع، هر دو قانون قدرت را در دست دولت متمرکز می‌کنند، اما قانون ۱۳۴۷ با گفتمانِ مالکیتِ ملی و کنترلِ اداری و قانون ۱۳۶۱ با گفتمانِ عدالتِ اجتماعی، اخلاقی‌سازی و مشارکت‌سازیِ کنترل‌شده به مشروعیت‌بخشی می‌پردازند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که تحلیل زبانی و گفتمانی می‌تواند تفاوت‌های ظریف راهبردهای مشروعیت‌بخشی را در متون حقوقی آشکار سازد.

کلیدواژه‌ها: نظریهٔ ارزیابی، تحلیل گفتمان، قانون آب و نحوهٔ ملی شدن آن، قانون توزیع عادلانهٔ آب

---

۱. استادیار زبانشناسی همگانی، گروه مطالعات زبانی، پژوهشکدهٔ تحقیق و توسعهٔ علوم انسانی «سمت» (سازمان مطالعه و تدوین)، تهران، ایران
mohsennobakht@cfu.ac.ir ✉

۱. مقدمه

منابع آب در ایران از دیرباز یکی از حیاتی‌ترین عوامل توسعهٔ اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بوده است. کمبود بارش، پراکندگی نامتوازن منابع، و افزایش فشار بر مصارف کشاورزی و صنعتی، مدیریت کارآمد آب را به ضرورتی بنیادین تبدیل کرده است. سیاست‌های اتخاذشده در این زمینه پیامدهای گسترده‌ای به دنبال داشته که از آن جمله می‌توان به تنش‌های اجتماعیِ سال ۱۳۹۵ در بلداجی، اعتراضات کشاورزان اصفهان در سال ۱۳۹۶ و بحران‌های آبی خوزستان در تابستان‌های ۱۳۹۷ و ۱۴۰۰ اشاره کرد (خانیکی و همکاران، ۱۴۰۰، ۹). ازاین‌رو، شناخت مسائل آب نیازمند بررسی در سطوح و حوزه‌های مختلف دانش است؛ به‌ویژه آنکه پیوند میان توسعهٔ منابع آب و سیاست‌گذاری‌های توسعه در ایران، کلید فهم بسیاری از ناترازی‌های کنونی محسوب می‌شود (طالبی صومعه‌سرایی و همکاران، ۱۴۰۰).

قوانین و مقررات مرتبط با مالکیت، بهره‌برداری و توزیع آب، تنها چارچوب‌های فنی و حقوقی نیستند، بلکه بازتاب‌دهندهٔ نگرش‌ها، ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های مسلط در هر دورهٔ تاریخی‌اند. بررسی این قوانین نشان می‌دهد که دولت‌ها چگونه از طریق زبان قانون، منابع حیاتی را کنترل کرده، مشروعیت سیاست‌های خود را تثبیت نموده و الگوهای رفتاریِ خاصی را در جامعه بازتولید کرده‌اند.

در ایران، «قانون ملی شدن آب» (۱۳۴۷) و «قانون توزیع عادلانهٔ آب» (۱۳۶۱) در دو بستر تاریخی و ایدئولوژیکِ متفاوت تدوین شده‌اند. قانون نخست بر مالکیت ملی و تمرکز مدیریت آب در ساختار دولت تأکید دارد؛ قانون دوم افزون بر نقش دولت، مفاهیمی چون عدالت، رضایت عمومی و سازوکارهای مشارکت و نظارت محلی را برجسته می‌سازد. بااین‌حال، این تفاوت را نمی‌توان به تقابل سادهٔ اقتدارگرایی و مشارکت‌گرایی فروکاست، زیرا هر دو قانون از گفتمانی عمدتاً تک‌صدا برخوردارند. ازاین‌رو، بررسی هم‌زمان ساختار گفتمانی و مؤلفه‌های ارزیابانه می‌تواند تفاوت‌های نگرشی و ارزشیِ این دو متن را در بازنمایی مدیریت منابع آب آشکار کند.

پژوهش حاضر با رویکردی میان‌رشته‌ای می‌کوشد این دو قانون را نه‌تنها از منظر حقوقی، بلکه با بهره‌گیری از زبان‌شناسی کاربردی و تحلیل گفتمان انتقادی واکاوی کند. چنین رویکردی امکان شناسایی سازوکارهای زبانی و گفتمانی را فراهم می‌آورد که قانون‌گذار از رهگذر آن‌ها به مشروعیت‌بخشی، تحدید دیدگاه‌های مغایر و بازتولید ارزش‌های اجتماعی می‌پردازد (چنگ و میچین[1]، ۲۰۲۳؛ شای[2]، ۲۰۰۱). پیوند زبان‌شناسی و حقوق نشان می‌دهد که «واژگان ارزیابانه» و «الگوهای گفتمانی» در متون قانونی، چگونه به ابزاری برای هدایت افکار عمومی و جهت‌دهی به رفتارهای اجتماعی بدل می‌شوند (دوبر[3]، ۲۰۱۴).

چارچوب نظری این پژوهش، «نظریهٔ ارزیابی» مارتین و وایت (۲۰۰۵) است که با سه مؤلفهٔ اصلی نگرش، درجه‌بندی و مشارکت گفتمانی، ابزاری تحلیلی برای شناسایی ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های نهفته در متون حقوقی فراهم می‌آورد. از خلال این چارچوب می‌توان نشان داد که قوانین آب، افزون بر کارکرد اجرایی در تنظیم مناسبات اجتماعی و اقتصادی، به‌مثابهٔ سازوکارهای ایدئولوژیک نیز عمل می‌کنند؛ چه اینکه درک قوانین بدون توجه به زمینهٔ تاریخی و گفتمانی آن‌ها ناقص خواهد بود. بر این اساس، پرسش‌های اصلی پژوهش عبارت‌اند از:

۱. هر یک از دو قانون آب (۱۳۴۷ و ۱۳۶۱) چگونه نگرش‌ها و ارزش‌های حاکم بر دورهٔ تاریخی خود را بازنمایی می‌کنند؟ ۲. این قوانین از چه سازوکارهای زبانی برای مشروعیت‌بخشی به سیاست‌های دولت و تحدید دیدگاه‌های رقیب بهره می‌گیرند؟ ۳. چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در شیوهٔ بازنمایی عدالت، مالکیت و مشارکت اجتماعی در این دو متن قانونی وجود دارد؟ ۴. چگونه ساختار گفتمانی و زبانی هر قانون با اهداف ایدئولوژیک و اجتماعیِ آن دوره همخوانی دارد؟

1. Cheng & Machin
2. Shuy
3. Dubber

فرضیهٔ پژوهش آن است که هر دو قانون دولت‌محورند و قدرت را در دست دولت متمرکز می‌کنند، اما ذخیرهٔ گفتمانی مشروعیت‌بخشی آن‌ها متفاوت است: قانون ۱۳۴۷ از کنترلِ قهری و قانون ۱۳۶۱ از رضایت‌بخشی و همبستگیِ کنترل‌شده برای تثبیت اقتدارِ دولت بهره می‌گیرند.

۲. پیشینهٔ تحقیق

نظریهٔ ارزیابی یکی از برجسته‌ترین دستاوردهای زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند است که در دههٔ ۱۹۹۰ توسط جیمز مارتین و همکارانش (پیتر وایت، ریک آیدیما و جان روتری) در قالب پروژهٔ «درست بنویس» در دانشگاه سیدنی پایه‌گذاری شد (مارتین و وایت[1]، ۲۰۰۵). درحالی‌که زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند کلاسیک (هلیدی، ۱۹۹۴) بر سطح بند و نظام‌های وجه و وجهیت متمرکز است، نظریهٔ ارزیابی برای تحلیل متون تک‌گفتاری - به‌ویژه آن‌هایی که ارزشیابی در آن‌ها نقشی اساسی دارد - به چارچوبی فراتر از وجوه نحوی روی آورده و بر منابع واژگانی-معنایی تأکید می‌کند که نویسنده از خلال آن‌ها احساسات، داوری‌ها و ارزش‌گذاری‌های خود را بیان، موضع‌گیری و رابطهٔ خود را با مخاطب تنظیم می‌کند (هانستون و تامپسون[2]، ۲۰۰۰؛ مارتین و وایت، ۲۰۰۵).

هستهٔ نظری ارزیابی بر سه مؤلفهٔ اصلی استوار است: نگرش، مشارکت گفتمانی و درجه‌بندی که در تعامل با یکدیگر ابزارهای تحلیل دقیق گفتمان را فراهم می‌آورند (وِی، وِریتی و ژانگ[3]، ۲۰۱۵). نگرش مهم‌ترین مؤلفه، بیانگر ارزش‌های احساسی و ارزیابی‌های ارزشی است و سه زیرمؤلفه دارد: احساسات، قضاوت و ارزش‌گذاری. احساسات، واکنش‌های عاطفیِ گوینده یا نویسنده را نسبت به رویدادها، افراد یا پدیده‌ها - اعم از مثبت و منفی - در چهار بُعد شادمانی/ناشادمانی، امنیت/ناامنی، رضایت/نارضایتی و میل/بی‌میلی بررسی می‌کند (مارتین و وایت، ۲۰۰۵). این

1. Martin & White
2. Hunston & Thompson
3. Wei, Wherrity, & Zhang

واکنش‌ها می‌توانند صریح (از طریق واژگان عاطفی) یا ضمنی (از طریق موقعیت‌های برانگیزاننده) بیان شوند و در متون سیاسی و حقوقی، در برانگیختن همدلی یا حساسیت نسبت به موضوعات اجتماعی نقشی کلیدی دارند (هانستون و تامپسون، ۲۰۰۰). زیرمؤلفهٔ قضاوت، به ارزیابی رفتار یا شخصیت افراد بر اساس معیارهای اخلاقی و اجتماعی می‌پردازد و در دو شاخهٔ منزلت اجتماعی (معمول/غیرمعمول، توانایی/ناتوانی، پایداری/بی‌ثباتی) و تحریم اجتماعی (راستگویی/ناراستی، درستی/نادرستی اخلاقی) طبقه‌بندی می‌شود (مارتین و وایت، ۲۰۰۵). ارزش‌گذاری نیز به ارزیابی کیفیت، ارزش یا اهمیت اشیاء، فرایندها و پدیده‌ها در سه بُعد واکنش، ترکیب و ارزش می‌پردازد (مارتین و وایت، ۲۰۰۵).

مشارکت گفتمانی چگونگی حضور یا غیبت دیدگاه‌های دیگر در متن را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که نویسنده دیدگاه خود را به‌صورت مطلق (تک‌صدایی) یا در تعامل با دیدگاه‌های دیگر (چندصدایی) ارائه می‌دهد. این مؤلفه به دو دستهٔ انقباض گفتگویی (انکار/تقابل و تأکید/تصریح) و انبساط گفتگویی (احتمال/فرض و نقل از منبع دیگر) تقسیم می‌شود و درک فرایند مشروع‌سازی یا نقد مواضع دیگر در متون قانون‌گذاری را ممکن می‌سازد (وی و همکاران، ۲۰۱۵). درجه‌بندی نیز شدت یا وضوح کیفیت‌های ارزشی را تنظیم می‌کند و شامل دو زیرمؤلفهٔ نیرو (شدت‌بخشی و کمیت‌بخشی) و کانون (شدت‌بخشی و تلطیف) است که در برجسته‌سازی یا تعدیل مواضع در گفتمان سیاسی و حقوقی کاربرد دارد (مارتین و وایت، ۲۰۰۵).

در پژوهش‌های فارسی، نظریهٔ ارزیابی عمدتاً در سه حوزهٔ متون علمی و دانشگاهی، ترجمه و گفتمان سیاسی به کار گرفته شده است. سعیدی، چراغی و موسوی (۱۴۰۰) نشان دادند که نوع مخاطب بر گزینش منابع نگرشی، مشارکت گفتمانی و درجه‌بندی در متون علمی تأثیر می‌گذارد. شاملو و همکاران (۲۰۱۹) و حسینی و مهدوی‌راد (۲۰۲۳) به‌ترتیب تفاوت‌های رشته‌ای در پیش‌گفتار کتاب‌ها و تفاوت‌های بین‌فرهنگی، بین‌رشته‌ای و بین‌جنسیتی را در چکیده‌های پایان‌نامه بررسی کرده‌اند. در حوزه ترجمه،

حیدری‌تبریزی و چالاک (۱۴۰۰) ظرفیت این نظریه را برای ارزشیابی پایان‌نامه‌های ترجمه و نعمتی‌پارسا (۱۳۹۸) تأثیر تغییراتِ شدت ارزیابی‌ها در ترجمهٔ سخنرانی سیاسی را بر بازنمایی مواضع نشان داده‌اند. این مطالعات اگرچه کارآمدی نظریهٔ ارزیابی را در متون فارسی تأیید می‌کنند، اما تمرکز آن‌ها بر متون دانشگاهی، ترجمه‌ای و سیاسی بوده و متون قانون‌گذاری، به‌ویژه قوانین منابع آب، کمتر بررسی شده است.

در ادبیات خارجی، کاربرد نظریهٔ ارزیابی به گفتمان حقوقی نیز گسترش یافته است. چفور، شین و کیاو (۲۰۲۱) در تحلیل رأی دادگاه آفریقایی حقوق بشر نشان دادند که منابع نگرش و درجه‌بندی در بازنمایی موضع قضایی نقش دارند. فان (۲۰۲۲) در بررسی یک کیفرخواست ویتنامی نشان داد که منابع ارزیابی در تقویت استدلال حقوقی و محدودکردن فضای صداهای بدیل مؤثرند. دئونا و بالستروس-لینتائو (۲۰۲۲) در تحلیل گفتمان یک محاکمهٔ مواد مخدر در فیلیپین، نقش قضاوت و ارزش‌گذاری در ارزیابی اعتبار شاهدان را نشان داده‌اند. یی و مک‌کیون (۲۰۲۳) در بررسی آرای دادگاه‌های تجدیدنظر هنگ‌کنگ، کاربرد منابع «تأکید/تصریح» و «انکار/تقابل» را در بازنمایی توافق و اختلافِ قضات آشکار کرده‌اند. ژانگ (۲۰۲۴) نیز با بررسی ارزیابی وکلای چینی، رابطهٔ میان منابع ارزیابی، محیط چندصدایی دادگاه و وظایف ارتباطی گفتمان حقوقی را نشان داده است. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که ارزیابی در گفتمان حقوقی بخشی از فرایند استدلال، تثبیت موضع و مدیریت صداهای گفتمانی است، اما تمرکز آن‌ها بر متون قضایی است و متون قانون‌گذاریِ منابع طبیعی را دربر نمی‌گیرد.

در دههٔ اخیر، مطالعات قوانین آب در ایران عمدتاً از منظرهای حقوقی، نهادی، تاریخی و تحلیل گفتمان انجام شده است. ملکی و همکاران (۱۴۰۱) با تلفیق رویکردهای فرکلاف و لاکلائو/موف، قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱) را تحلیل کرده و نشان داده‌اند که این قانون از ارزش‌های انقلابی و شرایط پس از انقلاب تأثیر پذیرفته و ابهام در مفاهیم «عدالت» و «مصالح عمومی» و غفلت از عاملیت شهروندان، آن را به قانونی ناعادلانه تبدیل کرده است. طالبی صومعه‌سرایی و همکاران (۱۴۰۳) نیز با روش

تحلیل گفتمان، الگوهای حکمرانی آب را در پنج دهه اخیر بررسی کرده و نشان داده‌انـد که این الگوها برآمده از گفتمان سیاسی و بین‌المللی بوده است.

در حوزهٔ مطالعات حقوقی و نهادی، گنجعلی‌پور و کیانپور (۱۴۰۴) با تطبیـق قـانون ۱۳۶۱ با اصول حکمرانی آب سـازمان همکـاری اقتصـادی و توسـعه[1] و برنامـهٔ توسـعهٔ سازمان ملل متحد[2] نشان داده‌اند که این قانون با تبدیل آب به کـالای دولتـی، مشـارکت محلی را حذف و دانـش بـومی را فرسـوده کـرده اسـت. عمرانیان‌خراسـانی و همکـاران (۱۳۹۸) ابهام‌های این قانون را عامل تعارض حقـوقی دانسـته‌اند و جمـالی و عبـدالهی (۱۴۰۰) رابطهٔ مالکیت دولتی و حکمرانی مشارکتی را بررسـی کرده‌انـد. گـزارش مرکـز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۸) نیز قانون ۱۳۴۷ را در چـارچوب تمرکزگرایـی حکمرانـی آب تحلیل کرده است.

از منظر تاریخی و اجتماعی، طالبی صومعه‌سرایی و همکاران (۱۳۹۹) بـا تکیـه بـر نظریهٔ جامعه‌شناسی حقوق ماکس وبر، عوامل فراحقوقیِ تدوین قوانین آب را بررسـی و نشان داده‌اند که مهم‌ترین عامل تحـول ایـن قـوانین، مسـئلهٔ مالکیـت آب بـوده اسـت. همچنین طالبی صومعه‌سرایی و همکاران (۱۴۰۰) با روش تحلیل مضـمون اسـتقرایی، نشان داده‌اند که سیاست‌گذاری آب در دوران پهلوی تحت تأثیر تحـولات بین‌المللـی و در دوران پس از انقلاب، متأثر از گفتمان سیاسی دولت‌های وقـت بـوده اسـت. طـالبی صومعه‌سرایی و اسدی (۱۴۰۳) نیـز بـه‌ارزیابی همگرایـی نهـادیِ دولـت و مجلـس در تصویب قوانین آب پرداخته و به «عدالت ضد اکولوژیک» در این قوانین اشاره کرده‌اند.

در حوزهٔ پژوهش‌های جامعه‌شناختی و سیاسی، مرادی‌طادی (۱۳۹۶) بحـران آب را پدیده‌ای فرارشته‌ای معرفی کرده که می‌تواند ماهیت امر سیاسی را دگرگون کند. یوسـفی و همکاران (۱۳۹۶) با تلفیق روش‌های کمی و کیفی، پایداری نظام‌هـای حکمرانـی آب در زاینده‌رود را پیش و پس از ملی‌شدن آب ارزیابی کرده و نشان داده‌اند که نظـام فعلـی

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)
2. United Nations Development Programme (UNDP)

در اصـول عـدالت، مشـارکت و حاکمیـت قـانون شـرایط مطلـوبی نـدارد. سـیف‌زاده و همکـاران (۱۳۹۸) نیـز شـکاف‌های حکمرانـی آب (اجرایـی، سیاسـتی، اطلاعـاتی و مسئولیت‌پذیری) را در این حوضه شناسایی کرده‌اند.

با وجود این پژوهش‌ها، همچنان خلأ اساسـی در تحلیـل نظام‌منـدِ زبـانی و ارزیابانـهٔ متون قوانین آب به چشم می‌خورد. پژوهش‌های پیشین عمدتاً بر «چه چیـزی» در قـانون و زمینه‌های شکل‌گیری آن متمرکز بوده‌اند، اما به این پرسش نپرداخته‌اند که مفـاهیم کلیـدی (مانند مالکیت، عدالت، مشارکت) چگونه از طریق انتخاب‌هـای زبـانی، ارزش‌گـذاری و مشروعیت‌بخشی می‌شوند. مقایسهٔ دو قانون ۱۳۴۷ و ۱۳۶۱ بر اساس سه مؤلفـهٔ نگـرش، مشارکت گفتمانی و درجه‌بندی در پژوهش‌های پیشین دیده نمی‌شود. پـژوهش حاضـر در پاسخ به این خلأ، این دو قـانون را در چـارچوبی مقایسـه‌ای و بـر اسـاس نظریـهٔ ارزیـابی بررسی می‌کند تا استمرار، تغییر و بازآرایی الگوهای ارزیابانـه را در آن‌هـا بسـنجد و رابطـهٔ میان تحول تاریخی حکمرانی آب و سازمان‌دهی زبان ارزیابانهٔ قوانین را آشکار کند.

۳. روش‌شناسی

پژوهش حاضر با رویکردی میان‌رشته‌ای (زبان‌شناسی حقوقی و تحلیل گفتمان انتقادی) و در چارچوب پژوهش حاضر با رویکردی میان‌رشته‌ای (زبان‌شناسی حقوقی و تحلیـل گفتمان انتقادی) و در چارچوب نظری زبان‌شناسی نظام‌منـد نقشـگرا و نظریـهٔ ارزیـابی (مارتین و وایـت، ۲۰۰۵) انجـام شـده اسـت. هـدف، شناسـایی و مقایسـهٔ الگوهـای ارزیابانه، نگرش‌ها و جهت‌گیری‌های گفتمانی در دو قانون «آب و نحوهٔ ملی شـدن آن» (۱۳۴۷) و «توزیع عادلانه آب» (۱۳۶۱) است. پیکره از مـتن کامـل دو قـانون تشـکیل شده است: قانون ۱۳۴۷ با ۶۶ ماده و ۳۵ تبصره، و قانون ۱۳۶۱ با ۵۲ ماده و ۲۷ تبصره. واحد تحلیل «گزاره» تعریف شده است: هر بند نحـوی مسـتقل کـه دارای فعـل و نهـاد مشخص باشد (مستقل از علائم نگارشی). بـرای نمونـه، در مـادهٔ ۱ قـانون ۱۳۴۷، هـر بخش دارای فعل مستقل (مانند «محسوب است»، «محول می‌شود») یک گزاره در نظر

گرفته شده است. شمارهٔ ماده/تبصره برای حفظ بافت حقوقی ثبت شد، اما خود به‌عنوان واحد آماری محسوب نشد. تعداد کل گزاره‌ها در قانون ۱۳۴۷، ۳۴۲ و در قانون ۱۳۶۱، ۲۱۷ است که مبنای محاسبهٔ درصدها قرار گرفته است.

کدگذاری توسط پژوهشگر و بر اساس تعاریف نظری مارتین و وایت (۲۰۰۵) انجام شد. هر گزارهٔ واجد مؤلفه‌های ارزیابانه (نگرش، مشارکت گفتمانی، درجه‌بندی) بر اساس زیرمؤلفه‌های مربوطه طبقه‌بندی شد. در صورت وجود چند نشانه در یک گزاره، هر نشانه به‌صورت مستقل ثبت گردید. در مواردی که یک عبارت زبانی می‌توانست در بیش از یک مقوله از نظریهٔ ارزیابی قرار گیرد، با ارجاع به تعاریف عملیاتی و بررسی بافت جمله، تصمیم‌گیری شد. همچنین، موارد مرزی در فرایند کدگذاری با مشورت یک متخصص زبان‌شناسی نقش‌گرا بررسی و طبقه‌بندی نهایی تأیید شد.

به‌دلیل تک‌کدگذار بودن پژوهش، برای تأمین پایایی: ۱) پایایی درون‌کدگذار با کدگذاری مجدد کل پیکره پس از یک ماه محاسبه شد (درصد توافق: ۹۲٪). ۲) تعاریف عملیاتی تمام مؤلفه‌ها در جدولی نظام‌مند ثبت و نمونه‌های عینی در تحلیل کیفی ارائه شد تا قابلیت بازبینی پژوهش تضمین گردد (جدول تعاریف عملیاتی در پیوست ارائه شده است).

در تحلیل کمّی، بسامد مطلق و نسبی مؤلفه‌ها محاسبه شد. درصدها از نسبت بسامد مطلق هر زیرمؤلفه به تعداد کل گزاره‌های همان قانون (۳۴۲ و ۲۱۷) به‌دست آمده‌اند تا مقایسهٔ دو پیکره با حجم نابرابر ممکن شود. در تحلیل کیفی، نمونه‌ها بر اساس چهار معیار انتخاب شدند: (۱) نمایندگی الگوهای پرتکرار، (۲) پوشش هر سه حوزهٔ اصلی نظریه، (۳) موقعیت کلیدی در ساختار قانون (مواد بنیادین یا حاوی کنشگران اصلی)، و (۴) توانایی در بازنمایی روابط قدرت و تفاوت‌های گفتمانی (مانند بازنمایی «دولت» در قانون ۱۳۶۱ در برابر «وزارت آب و برق» در قانون ۱۳۴۷). در نهایت، یافته‌های کمّی و کیفی تلفیق شدند تا هم تفاوت‌های بسامدی و هم کارکرد ایدئولوژیک الگوهای ارزیابانه در بافت حقوقی تبیین گردد.

۴. یافته‌ها

دستاوردهای پژوهش در دو بخش کمّی و کیفی ارائه می‌شود. ابتدا داده‌های کمّیِ حاصل از کدگذاری مؤلفه‌های ارزیابی در جدول ۲ تنظیم شده است. درصدهای مندرج، نسبت بسامد هر زیرمؤلفه به تعداد کل گزاره‌های همان قانون را نشان می‌دهند (قانون ۱۳۴۷ = ۳۴۲ گزاره، قانون ۱۳۶۱ = ۲۱۷ گزاره). بنابراین، هر درصد بیانگر فراوانی وقوع آن مؤلفه به‌ازای هر ۱۰۰ گزارهٔ قانونی (تراکم ارزیابانه) است و مقایسهٔ مستقیم دو پیکره با حجم نابرابر را ممکن می‌سازد.

جدول ۲. مقایسهٔ بسامد وقوع مؤلفه‌های نظریهٔ ارزیابی در دو قانون ۱۳۴۷ و ۱۳۶۱

مؤلفه اصلی	زیرمؤلفه	زیرزیرمؤلفه	قانون ۱۳۴۷ (بسامد/درصد)	قانون ۱۳۶۱ (بسامد/درصد)
نگرش	احساسات	شادی	۴ (۱.۲٪)	۱۲ (۵.۵٪)
		ناشادی	۱۲ (۳.۵٪)	۸ (۳.۷٪)
		امنیت	۵ (۱.۵٪)	۱۵ (۶.۹٪)
		ناامنی	۱۱ (۳.۲٪)	۵ (۲.۳٪)
		رضایت	۶ (۱.۸٪)	۱۰ (۴.۶٪)
		نارضایتی	۱۰ (۲.۹٪)	۷ (۳.۲٪)
		میل	۷ (۲.۰٪)	۱۴ (۶.۴٪)
		بی‌میلی	۹ (۲.۶٪)	۶ (۲.۷٪)
		منزلت اجتماعی - معمولی/غیرمعمولی	۸ (۲.۴٪)	۹ (۴.۱٪)
		منزلت اجتماعی - توانایی/ناتوانی	۶ (۱.۸٪)	۱۱ (۵.۱٪)
	قضاوت	منزلت اجتماعی - پایداری/بی‌ثباتی	۵ (۱.۵٪)	۸ (۳.۷٪)
		تحریم اجتماعی - راستگویی/ناراستی	۵ (۱.۵٪)	۷ (۳.۲٪)
		تحریم اجتماعی - درستی/نادرستی اخلاقی	۳ (۰.۹٪)	۶ (۲.۷٪)

مؤلفه اصلی	زیرمؤلفه	زیزیرمؤلفه	قانون ۱۳۴۷ (بسامد/درصد)	قانون ۱۳۶۱ (بسامد/درصد)
	ارزش‌گذاری	ارزش	۱۰ (۳.۰٪)	۱۱ (۵.۱٪)
		واکنش	۸ (۲.۴٪)	۱۰ (۴.۶٪)
		ترکیب	۷ (۲.۱٪)	۹ (۴.۱٪)
مشارکت گفتمانی	تک‌صدایی	—	۱۴ (۴.۱٪)	۲۰ (۹.۲٪)
	چندصدایی - انقباض	انکار/تقابل	۷ (۲.۰٪)	۷ (۳.۲٪)
		تأکید/تصریح	۷ (۲.۰٪)	۸ (۳.۷٪)
	چندصدایی - انبساط	احتمال/فرض	۶ (۱.۸٪)	۶ (۲.۷٪)
		نقل از دیگر منابع	۶ (۱.۸٪)	۵ (۲.۳٪)
درجه‌بندی	نیرو	شدت‌بخشی	۱۱ (۳.۳٪)	۹ (۴.۱٪)
		کمیت‌بخشی	۹ (۲.۷٪)	۱۰ (۴.۶٪)
	کانون	شدت‌بخشی	۵ (۱.۵٪)	۸ (۳.۷٪)
		تلطیف	۵ (۱.۵٪)	۶ (۲.۷٪)

(درصدها بر اساس نسبت به کل گزاره‌های هر قانون محاسبه شده‌اند: قانون ۱۳۴۷ = ۳۴۲ گزاره، قانون ۱۳۶۱ = ۲۱۷ گزاره)

داده‌های جدول نشان می‌دهد که با وجود حجم کمتر قانون ۱۳۶۱ (۲۱۷ گزاره) در مقایسه با قانون ۱۳۴۷ (۳۴۲ گزاره)، تراکم مؤلفه‌های ارزیابانه در قانون ۱۳۶۱ به‌مراتب بیشتر است. تفاوت‌های کلیدی عبارتند از:

نگرش: مؤلفه‌های عاطفیِ مثبت (شادی، امنیت، میل) در قانون ۱۳۶۱ افزایش چشمگیری داشته‌اند (برای نمونه، «امنیت» از ۱.۵٪ به ۶.۹٪ و «میل» از ۲.۰٪ به ۶.۴٪ رسیده است). همچنین زیرمؤلفه‌های قضاوت (به‌ویژه توانایی و پایداری) و ارزش‌گذاری در قانون جدید بسامد بالاتری دارند که نشان از گذار از نگرش صرفاً اداری-مالکیتی به گفتمانی ارزش‌محور و مبتنی بر عدالت اجتماعی دارد.

مشارکت گفتمانی: قانون ۱۳۶۱ با وجود بسامد بالاتر تک‌صدایی (۹.۲٪ در برابر ۴.۱٪)، هم‌زمان سازوکارهایی از چندصداییِ کنترل‌شده را نیز وارد متن کرده است (مانند هیئت‌های سه‌نفره و پنج‌نفره در مواد ۱۹ و ۲۰ برای صدور پروانه) که بیانگر ترکیبی از تمرکز قدرت با مشارکت محدود محلی است.

درجه‌بندی: افزایش نسبی مؤلفه‌های شدت‌بخشی و کمیت‌بخشی در قانون ۱۳۶۱ (به‌ویژه در زمینهٔ محدودسازی بهره‌برداری از چاه‌ها در مادهٔ ۴ و ایجاد شبکه‌های آبیاری در مادهٔ ۲۹) حکایت از مدیریت متمرکزتر و کنترلی‌تر دولت بر منابع آب دارد.

به‌طور کلی، یافته‌های کمّی نشان‌دهندهٔ تغییر گفتمان از «مالکیت و نظارت دولتی» در قانون ۱۳۴۷ به «عدالت، رفاه عمومی و مدیریت متمرکز» در قانون ۱۳۶۱ است. این تفاوت‌ها در بخش تحلیل کیفی (بخش ۵) با بررسی نمونه‌های عینی از هر دو قانون، دقیق‌تر تبیین خواهد شد.

۵. یافته‌ها

در این بخش، یافته‌های تحلیل ارزیابانهٔ دو قانون «آب و نحوهٔ ملی شدن آن» (۱۳۴۷) و «توزیع عادلانهٔ آب» (۱۳۶۱) با تمرکز بر سه نظام اصلی نظریهٔ ارزیابی (نگرش، مشارکت گفتمانی و درجه‌بندی) بررسی و مقایسه می‌شوند. برخلاف تحلیل صرفاً بسامدی، در اینجا فراوانی مؤلفه‌ها نقطه‌آغاز تحلیل است و سپس با بررسی نمونه‌های متنی، نحوهٔ بازنمایی ارزش‌ها، کنشگران، روابط اجتماعی و مواضع قانون‌گذار تحلیل می‌گردد. هدف آن است که مشخص شود هر قانون از چه منابع زبانی برای ارزیابی رفتارها و کنشگران، برجسته‌سازی ارزش‌ها، تنظیم حضور دیدگاه‌های دیگر و شدت‌بخشی به برخی مواضع استفاده می‌کند.

تحلیل حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که الگوهای ارزیابانه در هر یک از دو قانون چگونه به بازنمایی قدرت، مشروعیت، ارزش‌های اجتماعی و روابط میان دولت، بهره‌برداران و نهادهای محلی کمک می‌کنند. با توجه به رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی، بررسی می‌شود که این انتخاب‌های زبانی چگونه برخی ارزش‌ها و مناسبات قدرت را برجسته و طبیعی‌سازی می‌کنند و برخی دیدگاه‌ها یا امکانات بدیل را محدود یا به حاشیه می‌رانند. از این منظر، بسامد مؤلفه‌ها به‌تنهایی مبنای داوری درباره ماهیت گفتمان هر قانون قرار نمی‌گیرد، بلکه در پیوند با بافت تاریخی، الگوهای زبانی و شیوهٔ

بازنمایی کنشگران و روابط قدرت تفسیر می‌شود. بر این اساس، ابتدا مؤلفهٔ نگرش و زیرمؤلفه‌های آن، سپس مشارکت گفتمانی و در ادامه درجه‌بندی بررسی می‌شوند. در هر بخش، یافته‌های دو قانون در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند تا ضمن آشکارشدن تفاوت‌های زبانی و ارزشی، پیوند این تفاوت‌ها با گفتمان حاکم و سازوکارهای مشروعیت‌بخشی در هر دوره نیز تبیین شود.

۵-۱. نگرش

۵-۱-۱. احساسات: از تهدید اجتماعی تا رضایت جمعی

در قانون ۱۳۴۷، صورت‌بندی احساسات عمدتاً در پیوند با پیامدهای نامطلوب بهره‌برداری از آب شکل گرفته است. مؤلفه‌های ناشادی (۳.۵٪)، ناامنی (۳.۲٪) و نارضایتی (۲.۹٪) در کنار عباراتی چون «تضییع حقوق دیگران»، «بی‌ثباتی در بهره‌برداری» و «تنش و ناامنی در دسترسی به آب» قرار می‌گیرند. در اینجا، احساس صرفاً حالتی روانی نیست؛ قانون از طریق آن، تخلف را به مسئله‌ای فراتر از رابطهٔ فرد با منبع آب تبدیل می‌کند. برداشت غیرمجاز، هم‌زمان تهدیدی برای حقوق دیگران و نظم عمومی معرفی می‌شود. چنین صورت‌بندی‌ای، مداخلهٔ نهاد دولتی را نه به‌عنوان انتخابی سیاسی، بلکه به‌عنوان پاسخی ضروری به خطری اجتماعی قابل‌فهم می‌سازد.

نکتهٔ مهم، فاعلِ احساس و منشأ ایجاد آن است. در این قانون، بهره‌بردار متخلف به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم عامل ناامنی و نارضایتی معرفی می‌شود، در حالی که دولت در مقام نهادی قرار می‌گیرد که باید این وضعیت را کنترل کند. در نتیجه، رابطهٔ دولت و بهره‌بردار در قالبی نامتقارن سامان می‌یابد: یکی منشأ تشخیص و کنترل مسئله است و دیگری موضوع تنظیم و اصلاح رفتار. احساسات منفی از این طریق در خدمت مسئولیت‌گذاری فردی قرار می‌گیرند و مداخلهٔ دولت در رفتار بهره‌بردار را مشروع جلوه می‌دهند.

در قانون ۱۳۶۱، جهت‌گیری عاطفی متن تغییر محسوسی دارد. امنیت (۶.۹٪)، میل (۶.۴٪) و شادی (۵.۵٪) در زمرهٔ مؤلفه‌های برجسته قرار گرفته‌اند و «رضایت عمومی»، «شادی و رفاه جمعی» و پیوند میان بهره‌برداری درست با «امنیت و آرامش

اجتماعی» در نمونه‌های متن دیده می‌شود. امنیت در اینجا دیگر صرفاً فقدان پیامد منفیِ تخلف نیست، بلکه به نتیجه‌ای مطلوب تبدیل شده که از توزیع عادلانه و بهره‌برداری مسئولانه انتظار می‌رود. به‌همین‌ترتیب، شادی و رضایت به قلمرو عمومی منتقل می‌شوند و در ارتباط با رفاه جمعی معنا می‌یابند.

بااین‌حال، این جابه‌جایی عاطفی را نباید به‌معنای خروج متن از منطقِ اقتدار قانون‌گذار دانست. همان قانونی که «رضایت عمومی» و «شادی» را ارزشمند معرفی می‌کند، در مواردی مشارکت و نظارت را نیز در قالب الزام حقوقی بیان می‌کند؛ برای نمونه، تشکیل انجمن‌های محلی «الزامی» اعلام می‌شود. بنابراین، مشارکت اجتماعی در سطح محتوای قانون با چندصدایی در سطح گفتمان آن یکی نیست. این نکته با یافتهٔ مربوط به تک‌صدایی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند: تک‌صدایی در قانون ۱۳۶۱ با بسامد ٪۹.۲، از ٪۴.۱ در قانون ۱۳۴۷ بیشتر است. ازاین‌رو، می‌توان گفت قانون ۱۳۶۱ در سطح ارزش‌های بازنمایی‌شده، امنیت، عدالت و رضایت جمعی را برجسته می‌کند، اما تعریف و صورت‌بندی همین ارزش‌ها همچنان عمدتاً از سوی صدای مسلط قانون انجام می‌شود.

در نتیجه، تفاوت دو قانون بیشتر از آنکه تفاوت میان «احساسات منفی» و «احساسات مثبت» باشد، تفاوت در نحوهٔ سیاسی‌شدن احساسات است. در قانون ۱۳۴۷، ترس از ناامنی و نارضایتی به مسئلهٔ کنترل رفتار تبدیل می‌شود؛ در قانون ۱۳۶۱، امنیت و رضایت به اهدافی اجتماعی بدل می‌شوند که قانون از طریق آن‌ها نظم مطلوب خود را تعریف می‌کند. در هر دو حالت، احساسات در شکل‌دهی به تصور قانون از «رفتار مطلوب» و «نظم مطلوب» نقش دارند؛ تفاوت در این است که در یکی، مسیر مشروعیت‌بخشی بیشتر از پیامدهای منفی تخلف می‌گذرد و در دیگری، از پیامدهای مطلوب نظم اجتماعی.

۵-۱-۲. قضاوت: چه کسی مسئول است و چه کسی حق داوری دارد؟

قضاوت‌های ارزیابانه در قانون ۱۳۴۷ بیش از هر چیز رفتار بهره‌بردار را در معرض داوری قرار می‌دهند. تعبیرهایی مانند «رفتار نادرست»، «خلاف اخلاق و قانون» و

«تصرف غیرمجاز» فقط وصف یک کنش نیستند؛ مرزی هنجاری میان بهره‌برداری مشروع و نامشروع ایجاد می‌کنند. هنگامی که شخصی بدون مجوز از منابع آب برداشت می‌کند، هم ناقض قانون و هم مرتکب «رفتار نادرست» معرفی می‌شود و تخلف از قلمرو حقوق به قلمرو اخلاق نیز کشیده می‌شود. به این ترتیب، قانون تنها تعیین نمی‌کند که چه کاری مجاز است، بلکه تا حدی تعیین می‌کند چه نوع رفتاری شایستهٔ یک بهره‌بردار قانونی است.

این داوری‌ها در کنار جایگاه نهادی وزارت نیرو معنا پیدا می‌کنند. وزارت نیرو در مقام نهادی قرار دارد که تخلف را تشخیص می‌دهد، آن را گزارش می‌کند و در صورت لزوم اقدامات قانونی را پیگیری می‌کند. بنابراین، توزیع نقش‌ها متقارن نیست: بهره‌بردار موضوع قضاوت و پاسخ‌گویی است و نهاد دولتی صاحب اختیار تشخیص و واکنش. چنین آرایشی از قدرت، مسئولیت را به‌طور عمده در سطح رفتار فردی تعریف می‌کند و اختیار داوری و اجرای مقررات را در نهاد مرکزی متمرکز نگه می‌دارد.

یافته‌های مربوط به منزلت اجتماعی (معمولی/غیرمعمولی) و توانایی/ناتوانی نیز همین جهت‌گیری را تأیید می‌کنند. در قانون ۱۳۴۷، مسئلهٔ اصلی این است که اشخاص چگونه باید در چارچوب قواعد تعیین‌شده رفتار کنند و در صورت خروج از آن با چه واکنشی مواجه می‌شوند. در قانون ۱۳۶۱، در کنار قضاوت درباره کنش افراد، پایداری و بی‌ثباتی اجتماعی نیز وارد عرصهٔ ارزیابی می‌شود. در نمونه‌ای از ماده ۴۲، اختلاف بهره‌برداران مسئله‌ای است که باید از طریق سرآبیاران، میرابان و شوراهای محلی حل شود؛ یعنی تعارض دیگر صرفاً به‌عنوان رفتار مسئله‌دار یک فرد صورت‌بندی نمی‌شود، بلکه درون شبکه‌ای از روابط اجتماعی و نهادی قرار می‌گیرد.

همین تغییر در مقیاس قضاوت اهمیت دارد. در قانون ۱۳۴۷، رفتار فردی می‌تواند مستقیماً موضوع داوری و ضمانت قانونی قرار گیرد؛ در قانون ۱۳۶۱، پیامدهای رفتار نیز در مقیاس اجتماعی ارزیابی می‌شوند. کمبود آب، نارضایتی و ناامنی اجتماعی پیامدهایی هستند که مسئولیت بهره‌برداری را از سطح رابطهٔ فرد با قانون به سطح رابطهٔ

فرد با جامعه می‌برند. از این منظر، هنجار مطلوب دیگر صرفاً «اطاعت از مقررات» نیست، بلکه بهره‌برداری باید با حفظ نظم و منافع جمعی نیز سازگار باشد.

اما اینجا نیز نباید از مفهوم مشارکت اجتماعی به حذف سلسله‌مراتب قدرت رسید. شوراها و نهادهای محلی در قانون ۱۳۶۱ حضور دارند، اما نقش آن‌ها درون ساختاری تعریف شده که خود قانون حدود صلاحیت و نحوهٔ مداخله آنان را تعیین می‌کند. بنابراین، قضاوت در این قانون از فرد به اجتماع گسترش یافته، اما مرجع نهایی تعیین هنجار همچنان متن قانونی است. این نکته در کنار افزایش تک‌صدایی در قانون ۱۳۶۱، نشان می‌دهد که گسترش کنشگران اجتماعی در متن الزاماً به‌معنای توزیع برابر قدرت گفتمانی نیست.

از این منظر، تفاوت دو قانون را می‌توان در تغییر موضوع مسئولیت دید: در قانون ۱۳۴۷، تأکید بیشتری بر رفتار فرد و تبعیت او از نظم حقوقی وجود دارد؛ در قانون ۱۳۶۱، مسئولیت در پیوند با پیامدهای اجتماعی و سازوکارهای جمعی نیز صورت‌بندی می‌شود. با این حال، در هر دو قانون، ارزیابی وسیله‌ای برای تعیین حدود رفتار مشروع است و از همین رهگذر، نظم مورد نظر قانون‌گذار را به امری هنجاری و قابل‌نظارت تبدیل می‌کند.

۵-۱-۳. ارزش‌گذاری آب و منابع طبیعی

در هر دو قانون، آب در جایگاه یک منبع عمومی قرار می‌گیرد و ارزش آن با منافع فردیِ بهره‌برداران قابل‌تقلیل نیست. بااین‌حال، نحوهٔ صورت‌بندی این ارزش در دو متن یکسان نیست. در قانون ۱۳۴۷، «ملی‌شدن» و تثبیت مالکیت عمومی، ارزش آب را مستقیماً به نظم مالکیتی و اختیار دولت پیوند می‌دهد. در قانون ۱۳۶۱ نیز مالکیت عمومی حفظ می‌شود، اما در کنار آن، مؤلفهٔ «ارزش» با بسامد ۱۱ مورد (۵.۱٪) و مفاهیمی چون عدالت، مصالح عامه و رضایت عمومی حضور برجسته‌تری پیدا می‌کند. بنابراین، تفاوت دو قانون را باید در چگونگی معنا دادن به ارزش عمومی آب جست‌وجو کرد، نه در اصل عمومی‌بودن آن.

این ارزش‌گذاری برای نهادهای قدرت نیز کارکرد مشروعیت‌بخش دارد. در قانون ۱۳۴۷، هنگامی که آب به‌عنوان منبع ملی تعریف می‌شود، مداخلهٔ دولت در تعیین

نحوهٔ بهره‌برداری، نظارت بر منابع و محدودکردن تصرفات خصوصی، به‌صورت پیامد طبیعیِ این تعریف بازنمایی می‌شود. به‌بیان دیگر، مالکیت عمومی پشتوانهٔ معناییِ اقتدار مدیریتیِ دولت می‌شود. در قانون ۱۳۶۱ نیز نهادهای دولتی از این چارچوب خارج نمی‌شوند؛ مشروعیت مداخله بیشتر از طریق مفاهیمی چون توزیع عادلانه و مصالح عمومی صورت‌بندی می‌شود. از این رو، تغییر گفتمان به‌معنای کنار رفتن اقتدار دولت نیست، بلکه در سطح زبان قانون، مبنای توجیه آن تغییر می‌کند.

از سوی دیگر، ارزش‌گذاری در قانون ۱۳۴۷ عمدتاً با کارکرد تنظیمی و انتظام‌بخش آب پیوند دارد: حفظ منابع، جلوگیری از تصرف غیرمجاز و تنظیم بهره‌برداری در مرکز توجه است. در قانون ۱۳۶۱، این کارکرد همچنان وجود دارد، اما ارزش آب با پیامدهای اجتماعی آن نیز معنا می‌یابد. حضور مؤلفه‌هایی چون شادی، امنیت و رضایت در کنار «ارزش» نشان می‌دهد که بهره‌برداری مطلوب فقط به نظم فنی و حقوقی محدود نمی‌شود و با رفاه و مناسبات اجتماعی نیز پیوند می‌خورد.

در نتیجه، هر دو قانون سلسله‌مراتبی می‌سازند که در آن مصلحت عمومی بر اختیار فردی تقدم دارد؛ اما زبان این تقدم متفاوت است. قانون ۱۳۴۷ آن را بیشتر از مسیر ملی‌بودن و نظم مدیریتی تثبیت می‌کند، حال آنکه قانون ۱۳۶۱ آن را با عدالت، مصالح عامه و پیامدهای اجتماعی بهره‌برداری پیوند می‌زند. همین تفاوت نشان می‌دهد که ارزش‌گذاری آب تنها تعیین «ارزش» یک منبع نیست، بلکه هم‌زمان مشخص می‌کند چه نوع رابطهٔ میان منفعت فردی، منفعت عمومی و اقتدار نهادی مشروع تلقی شود.

۵-۲. مشارکت گفتمانی

۵-۲-۱. تک‌صدایی و سازمان‌دهی قدرت در دو قانون

تک‌صدایی در این دو متن را نمی‌توان صرفاً به‌معنای نبودِ مشارکت اجتماعی دانست؛ این مؤلفه به شیوهٔ حضور و حذف صداهای دیگر در خودِ گفتمان قانونی مربوط است. یافته‌ها نشان می‌دهند که تک‌صدایی در قانون ۱۳۴۷ با بسامد ۴.۱٪ و در قانون ۱۳۶۱ با

٪۹.۲ بالاترین جایگاه را در میان مؤلفه‌های مشارکت گفتمانی دارد. بنابراین، افزایش آن در قانون ۱۳۶۱ با افزایش مشارکت گفتمانی همراه نیست؛ برعکس، نشان می‌دهد که قانون در بیان موضع خود، کمتر به دیدگاه‌های رقیب یا امکان‌های بدیل ارجاع می‌دهد. این نکته، ادعای مشارکت‌گرایی قانون ۱۳۶۱ را در سطح ساختار گفتمان تعدیل می‌کند.

در قانون ۱۳۴۷، صدای مسلط عمدتاً صدای دولت و نهاد مرکزیِ تنظیم‌کنندهٔ منابع است. الزام اشخاص به تبعیت از دستورالعمل‌های وزارت نیرو، تعیین تکلیف برداشت و بهره‌برداری و ارجاع تخلفات به مراجع ذی‌صلاح، مجال چندانی برای طرح دیدگاه بهره‌برداران یا سازوکارهای بدیل تصمیم‌گیری باقی نمی‌گذارد. در نتیجه، گفتمان مدیریت متمرکز به‌صورت موضعی بدیهی و بی‌نیاز از مناقشه عرضه می‌شود. صداهای مربوط به عرف‌های محلی، ترجیحات بهره‌برداران یا اشکال غیرمرکزی مدیریت، نه با رد صریح، بلکه با حضور نداشتن در ساختار گفتگویی متن به حاشیه می‌روند.

اما در قانون ۱۳۶۱ وضعیت پیچیده‌تر است. متن از انجمن‌های محلی، شوراها، سرآبیاران و میرابان سخن می‌گوید و از این حیث، کنشگران بیشتری را وارد سازوکار مدیریت می‌کند؛ بااین‌حال، این افزایشِ کنشگران به‌معنای افزایش صداهای مستقل در متن نیست. افزایش تک‌صدایی تا ۹.۲٪ نشان می‌دهد که مشارکت در سطح نهادی با چندصدایی در سطح گفتمانی همسان نیست. قانون می‌تواند نهادهای جمعی را به رسمیت بشناسد، اما همچنان حدود، وظایف و شیوهٔ عمل آن‌ها را از موضعی یکپارچه و الزام‌آور تعیین کند. بنابراین، ایدئولوژی قانون ۱۳۶۱ را نمی‌توان صرفاً با مفهوم مشارکت توضیح داد؛ دقیق‌تر آن است که از مشارکتِ نهادمند و تنظیم‌شده سخن بگوییم.

از این منظر، تک‌صدایی در هر دو قانون به طبیعی‌سازی نظم مطلوب کمک می‌کند، اما موضوع این نظم تغییر کرده است. در ۱۳۴۷، اقتدار مرکزی و تبعیت از سازوکار دولتی در جایگاه امر بدیهی قرار می‌گیرد؛ در ۱۳۶۱، نظم مطلوب در کنار اقتدار قانونی، از طریق همکاری شوراها و انجمن‌ها نیز سازمان می‌یابد. بااین‌حال، این نهادهای جمعی خود در چارچوبی قرار دارند که قانون تعیین کرده است. ازاین‌رو، مشارکت

محلی الزاماً بیرون از قدرت قرار نمی‌گیرد؛ قدرت بخشی از ظرفیت خود را از طریق نهادهای مشارکتی سازمان‌دهی می‌کند. به این معنا، قانون ۱۳۶۱ در مقایسه با قانون ۱۳۴۷ شکل پیچیده‌تری از رابطهٔ قدرت و مشارکت را نشان می‌دهد: مشارکت به رسمیت شناخته می‌شود، اما درون نظم حقوقیِ ازپیش‌تعریف‌شده قرار می‌گیرد.

در نتیجه، تفاوت دو قانون را بهتر است نه گذار خطی از «اقتدارگرایی» به «مشارکت‌گرایی»، بلکه تغییر شیوهٔ سازمان‌دهی و مشروعیت‌بخشی به اقتدار دانست. قانون ۱۳۴۷ اقتدار را آشکارتر در ساختار مرکزی دولت متمرکز می‌کند؛ قانون ۱۳۶۱ بخشی از همان نظم را از طریق نهادهای جمعی و مشارکتِ تنظیم‌شده بازآرایی می‌کند. افزایش تک‌صدایی در قانون دوم نیز نشان می‌دهد که این بازآرایی نهادی الزاماً به گشایش گفتمانی منجر نشده است.

۵-۲-۲. انقباض گفتگویی و مرزبندی مشارکت

در قانون ۱۳۴۷، انقباض گفتگویی عمدتاً از طریق انکار و تأکید بر الزامات قانونی عمل می‌کند. عباراتی مانند «تمامی اشخاص حقیقی و حقوقی مکلفند» یا تصریح به امکان «اقدامات قهری و قانونی»، فضای گفتگویی متن را محدود می‌کنند؛ قانون نه‌تنها مسیر مطلوب رفتار را مشخص می‌کند، بلکه امکان مشروعیت‌یافتن رفتار خارج از آن مسیر را نیز کاهش می‌دهد. در چنین ساختاری، مشارکت اجتماعی بیش از آنکه به‌معنای حضور دیدگاه‌های مختلف باشد، به تبعیت از نظم حقوقیِ تعیین‌شده از سوی نهاد مرکزی تقلیل می‌یابد.

در قانون ۱۳۶۱، انقباض گفتگویی با بسامد ۷ مورد (۳.۷٪) دیده می‌شود و نمونه‌ای مانند «تشکیل انجمن‌های محلی... الزامی است» نشان می‌دهد که حتی مشارکت جمعی نیز در قالبی الزام‌آور صورت‌بندی شده است. بنابراین، کارکرد اصلی انقباض در این متن را نمی‌توان صرفاً رد گفتمان‌های رقیب دانست؛ بلکه بخش مهمی از آن به تعیین حدود و شکل مشارکت مربوط می‌شود. انجمن یا شورای محلی وارد فرایند مدیریت می‌شود، اما نحوهٔ حضور و مسئولیت آن از پیش در متن قانون تعریف شده است.

همین نکته رابطهٔ میان مشارکت و قدرت را روشن می‌کند. در قانون ۱۳۶۱، قدرت الزاماً با حذف نهادهای جمعی اعمال نمی‌شود، بلکه می‌تواند با به‌رسمیت‌شناختن و هم‌زمان تنظیم‌کردن آن‌ها عمل کند. مشارکت از این جهت قدرت‌بخش است که برخی کنشگران محلی را در مدیریت منابع وارد می‌کند، اما کنترل‌شده است، زیرا این ورود در محدوده‌ای انجام می‌شود که قانون تعیین کرده است. بنابراین، مشارکت نهادمند الزاماً به‌معنای گشایش کامل فضای گفتگویی نیست.

از منظر ایدئولوژی نظم‌خواهی، تفاوت دو متن بیشتر در صورت سازمان‌دهی نظم دیده می‌شود. قانون ۱۳۴۷ نظم را از مسیر الزام، تبعیت و ضمانت اجرای مرکزی تثبیت می‌کند؛ قانون ۱۳۶۱، در کنار الزام قانونی، بخشی از نظم را به سازوکارهای محلی و جمعی می‌سپارد. بااین‌حال، افزایش تک‌صدایی در قانون ۱۳۶۱ نشان می‌دهد که این تغییر نهادی با گشایش متن به سوی گفتمان‌های رقیب همراه نشده است. بنابراین، می‌توان گفت صورت مشارکت تغییر کرده، اما اصل ضرورت نظم و کنترل حدود آن همچنان حفظ شده است.

۵-۲-۳. انبساط گفتگویی و مرزهای انعطاف‌پذیری گفتمان قانونی

انبساط گفتگویی در این دو قانون، برخلاف انقباض، امکان ارجاع به شرایط، منابع یا دیدگاه‌هایی بیرون از گزاره اصلی قانون را فراهم می‌کند؛ اما میزان این گشودگی محدود است. در قانون ۱۳۴۷، حضور مؤلفه‌های «احتمال/فرض» و «نقل از دیگر منابع» با بسامد ۶ مورد (۱.۸٪) نشان می‌دهد که متن در مواردی امکان ارجاع به مبانی یا منابع دیگر را می‌پذیرد. بااین‌حال، این ارجاعات عمدتاً در خدمت تعیین ضوابط اجرایی قرار می‌گیرند؛ برای نمونه، ارجاع به آیین‌نامه‌های تدوین‌شده از سوی نهادهای دولتی، به‌جای آنکه میدان مستقلی برای طرح دیدگاه‌های رقیب ایجاد کند، تصمیم‌گیری را به سازوکارهای رسمی و کارشناسی متصل می‌کند.

در قانون ۱۳۶۱، وضعیت از این جهت معنادارتر است. ارجاع به اصل ۴۵ قانون اساسی در ابتدای قانون، ارزش و مالکیت عمومی آب را به یک منبع حقوقی بالادست

پیوند می‌دهد. چنین ارجاعی صرفاً اطلاعاتی نیست؛ گزاره‌های قانون را در زنجیره‌ای از مشروعیت حقوقی قرار می‌دهد و نشان می‌دهد که تعریف آب و منابع طبیعی بر مبنایی فراتر از متن قانون حاضر استوار شده است. در نتیجه، مرجعیت قانون اساسی و نیز ارجاع‌های تخصصی به شرایط هیدروژئولوژیک، تصمیم‌گیری را هم‌زمان به اقتدار حقوقی و دانش تخصصی متصل می‌کنند.

بااین‌حال، این گشودگی را نمی‌توان به‌معنای شکل‌گیری گفت‌وگویی واقعی میان دیدگاه‌های رقیب دانست. وقتی قانون به قانون اساسی، آیین‌نامه، کارشناسی یا شرایط فنی ارجاع می‌دهد، «صدای دیگر» الزاماً صدای یک کنشگر اجتماعی مستقل نیست؛ بلکه اغلب صدای یک مرجع معتبر از پیش پذیرفته‌شده است. از این رو، انبساط گفتگویی در این متون بیشتر نوعی انعطاف‌پذیری کنترل‌شده ایجاد می‌کند: متن از منابع بیرونی بهره می‌گیرد، اما چارچوب اعتبار و حدود پذیرش آن‌ها را نیز خودِ نظام حقوقی تعیین می‌کند.

این ویژگی در نسبت با عقلانی‌سازی قدرت اهمیت دارد. ارجاع به قانون اساسی، آیین‌نامه یا دانش کارشناسی، تصمیم حقوقی را از سطح یک دستور صرف فراتر می‌برد و برای آن مبنای حقوقی، نهادی یا علمی فراهم می‌کند. در قانون ۱۳۴۷، این فرایند بیشتر به سازوکارهای اداری و کارشناسی دولتی متکی است؛ در قانون ۱۳۶۱، علاوه بر این منابع، ارجاع به اصل ۴۵ قانون اساسی نیز به مشروعیت‌بخشی حقوقیِ گزاره‌های مربوط به منابع آب کمک می‌کند. بنابراین، انبساط گفتگویی در هر دو قانون الزاماً به‌معنای کاهش اقتدار نیست؛ گاه برعکس، با متصل‌کردن تصمیم به منابع معتبر حقوقی و تخصصی، اقتدار را عقلانی و بدیهی جلوه می‌دهد.

۵-۳. درجه‌بندی

۵-۳-۱. نیرو - شدت‌بخشی

در قانون ۱۳۴۷، شدت‌بخشی عمدتاً در پیوند با تخلف، مسئولیت و پیامدهای حقوقی رفتار فردی ظاهر می‌شود. تعبیرهایی مانند «نادرست و ممنوع» و تأکید بر اقدام قانونی،

تخلف را از یک کنش صرفاً اداری به مسئله‌ای دارای پیامد اخلاقی و حقوقی تبدیل می‌کند. در نتیجه، گفتمان قانون بر ضرورت تبعیت از مقررات و اختیار نهاد مرکزی استوار می‌شود و نظارت دولت بر رفتار بهره‌برداران امری طبیعی و ضروری جلوه می‌کند.

در قانون ۱۳۶۱، شدت‌بخشی بیشتر به پیامدهای اجتماعی بهره‌برداری نادرست معطوف است. در جدول یافته‌ها نیز این مؤلفه با عباراتی درباره افزایش «نارضایتی و ناامنی اجتماعی» بازنمایی شده است. بنابراین، مسئله صرفاً نقض یک مقرره نیست؛ تخلف به خطری برای نظم و ثبات جمعی تبدیل می‌شود. چنین صورت‌بندی‌ای امکان می‌دهد اقدامات نظارتی و پیشگیرانه نه صرفاً به‌عنوان اعمال قدرت، بلکه به‌عنوان ضرورتی برای حفظ امنیت عمومی توجیه شوند.

تفاوت اصلی در اینجاست: در قانون ۱۳۴۷، شدت‌بخشی بیشتر مسئولیت فرد و ضمانت اجرای قانونی را برجسته می‌کند؛ در قانون ۱۳۶۱، پیامد اجتماعی و ضرورت پیشگیری در کانون توجه قرار می‌گیرد. از این منظر، گفتمان قدرت در قانون دوم الزاماً تضعیف نشده است، بلکه شیوه مشروعیت‌یابی آن تغییر کرده است: قدرت از مجازات مستقیم تخلف به پیشگیری از پیامدهای اجتماعی آن منتقل می‌شود. به این ترتیب، نظارت گسترده‌تر در قالب حفظ امنیت و نظم جمعی طبیعی‌سازی می‌شود.

۵-۳-۲. نیرو - کمیت‌بخشی

در قانون ۱۳۴۷، کمیت‌بخشی بیشتر در خدمت تعیین قلمرو شمول مقررات و محدودسازی کنشگران است. تعابیری مانند «تمامی اشخاص حقیقی و حقوقی» دامنه تبعیت از دستورهای دولت را فراگیر می‌کنند؛ بنابراین، شمولیت در اینجا الزاماً به‌معنای مشارکت نیست، بلکه همگانی‌شدنِ تکلیف و مسئولیت قانونی است. در نتیجه، مرز اصلی میان «رفتار مجاز» و «تصرف غیرمجاز» ترسیم می‌شود و دولت در جایگاه تعیین‌کنندهٔ حدود مشروع کنش قرار می‌گیرد.

در قانون ۱۳۶۱، کمیت‌بخشی بسامد بیشتری دارد و در کنار تنظیم حدود بهره‌برداری، با مدیریت مصرف و سازمان‌دهی مشارکت پیوند می‌یابد. نمونه‌هایی مانند جلوگیری از

«مصرف بی‌رویه» و الزام به تشکیل انجمن‌های محلی نشان می‌دهد کـه کمیـت و حـدود مصرف فقط مسئلهٔ کنترل فردی نیست؛ بلکه به مسئلهٔ تنظیم رفتار جمعی نیز تبـدیل شـده است. با این حال، این مشـارکت در چهـارچوبی از پـیش تعیین‌شـده صـورت می‌گیـرد و بنابراین نمی‌توان افزایش آن را به‌تنهایی نشانه کاهش اقتدار مرکزی دانست.

از منظر گفتمان انتقادی، کمیت‌بخشـی در هـر دو قـانون بـا طبقه‌بنـدی کنشـگران و رفتارهـا همـراه اسـت، امـا منطـق ایـن طبقه‌بنـدی یکسـان نیسـت: در ۱۳۴۷، «مجاز/غیرمجاز» و «متبع/متخلف» برجستگی بیشتری دارد؛ در ۱۳۶۱، این مرزبنـدی در کنار «مصرف مسئولانه/مصرف بی‌رویه» و «مشارکت‌کننده/غیرمشارکت‌کننده» قـرار می‌گیرد. بنابراین، تفاوت اصلی نه در وجود یا نبودِ کنترل، بلکه در شیوهٔ سـازمان‌دهی و توزیع آن است.

از این منظر، تشکیل انجمن‌ها و نهادهای محلـی در قـانون ۱۳۶۱ را می‌تـوان نـوعی مشارکت‌سازی کنترل‌شده دانست: بخشی از مسئولیت نظـارت بـه نهادهـای اجتمـاعی واگذار می‌شود، اما اهداف، حدود و الزامـات ایـن مشـارکت را همچنـان قـانون تعیـین می‌کند. در نتیجه، کمیت‌بخشی در این قانون هم‌زمـان دو کـارکرد دارد: گسـترش دامنـهٔ مشارکت و تثبیت چارچوبی که این مشارکت باید در آن تحقق یابد.

۵-۳-۳. کانون ـ شدت‌بخشی

یکی از ظریف‌ترین ابزارهای قدرت در زبان قـانون، «وضوح‌بخشـی» اسـت؛ یعنـی تشخیص دقیق اینکـه چـه چیـزی «درسـت» اسـت و چـه چیـزی «نادرسـت». مؤلفـهٔ «شدت‌بخشیِ کانون» در هر دو قانون، این قدرتِ تعریف‌کننده را در اختیار دولـت قـرار می‌دهد، اما با دو راهبرد متفاوت.

در قانون ۱۳۴۷، شدت‌بخشیِ کانون به‌معنای «خط‌کشیِ دقیقِ تخلفات» است. ماده ۱۲ با دو واژهٔ «نادرست» و «ممنـوع» و مـاده ۷ بـا ترکیـب «خـلافِ اخـلاق و قـانون»، هرگونه ابهـامی را در مـورد رفتارهـای ممنـوع از بـین می‌بـرد. در ایـن فضـا، دولـت بـا «نام‌گذاری دقیقِ تخلفات»، خود را به‌عنوان «تنها مرجع تشخیص درست از نادرسـت»

معرفی می‌کند. این راهبرد، «انحصار تفسیر» را در دست دولت متمرکز می‌سازد؛ چرا که اگر دولت تعیین کند چه چیزی «نادرست» است، آنگاه هر کنشگریِ خارج از این چارچوب، نه فقط غیرقانونی، که «غیراخلاقی» و «نادرست» نیز تلقی می‌شود. در اینجا، شدت‌بخشیِ کانون یعنی «قدرتِ نام‌گذاری»؛ قدرتی که به دولت اجازه می‌دهد مرزهای رفتار مجاز را به‌گونه‌ای ترسیم کند که هیچ فضایی برای تفسیر بدیل باقی نماند.

اما در قانون ۱۳۶۱، شدت‌بخشیِ کانون گستره‌ی وسیع‌تری می‌یابد. در اینجا، دولت نه فقط تخلفات، که «الزامات اخلاقی» و «مسئولیت‌های جمعی» را نیز با دقت تعریف می‌کند. ماده ۴۷ با واژهٔ «الزامی است»، ماده ۴۶ با «پایه» و ماده ۱۶ با «جزئی»، نشان می‌دهد که دولت جدید در پی تعریف دقیق «اخلاقیاتِ مشارکتی» است. این بدان معناست که دولت جدید «اخلاق» را نیز در انحصار خود می‌گیرد و تعیین می‌کند چه نوع «مشارکتی» اخلاقی است و چه نوعی خیر. در اینجا، شدت‌بخشیِ کانون یعنی «اخلاقی‌سازیِ مشارکت»؛ یعنی تعیین دقیق اینکه شهروندان چگونه باید «خوب» رفتار کنند تا در چارچوب قانون جدید، «درستکار» محسوب شوند. به‌عبارت روشن‌تر، در قانون ۱۳۴۷، دولت با شدت‌بخشیِ کانون، «تخلف» را تعریف می‌کند و در قانون ۱۳۶۱، دولت «تکلیف اخلاقیِ شهروندان» را. در هر دو مورد، دولت مرجع نهایی این تعاریف است. تفاوت اصلی در این است که در قانون نخست، شدت‌بخشی به‌معنای «انحصار تعریف تخلف» است و در قانون دوم، به‌معنای «انحصار تعریف اخلاقِ مشارکتی». اولی شهروندان را به‌عنوان «موضوع قانون» قاب می‌گیرد و دومی آن‌ها را به‌عنوان «سوژه‌های اخلاقیِ کنترل‌شده» بازتعریف می‌کند.

۵-۳-۴. کانون - تلطیف

اگر شدت‌بخشیِ کانون ابزاری برای «تعریف دقیق» است، «تلطیف» ابزاری برای «انعطاف‌پذیریِ کنترل‌شده» است. این مؤلفه در هر دو قانون حضور دارد، اما کارکرد آن نشان می‌دهد که هر قانون چگونه «چهره‌ای ملایم‌تر» از خود به نمایش می‌گذارد تا «سخت‌گیری‌های اصلی» را پوشش دهد.

در قانون ۱۳۴۷، تلطیف عمدتاً در خدمت «تسهیل مدیریت دولتی» است. ماده ۵ با «می‌تواند... تجدید نظر کند» و ماده ۲۲ با «می‌تواند... ایجاد کند»، به دولت اجازهٔ انعطاف در رویه‌های اداری می‌دهد. اما این انعطاف هرگز به شهروندان عادی راه نمی‌یابد. در اینجا، تلطیف یعنی «دولتِ منعطف در اجرا»؛ یعنی دولت خود را چنان نشان می‌دهد که گویی در سطح کلان، انعطاف‌پذیر است، اما در مواجهه با تخلفات فردی، هیچ‌گونه اغماضی ندارد. این راهبرد، یک «نمایش ملایمت» است؛ دولتی که در سطح مدیریت، چهره‌ای معتدل دارد، اما در مواجهه با شهروندان، همان «مشتی از آهن» باقی می‌ماند.

اما در قانون ۱۳۶۱، تلطیف به حوزهٔ «برخورد با تخلفات جزئی» نیز کشیده می‌شود. ماده ۱۶ با «اگر تخلف جزئی باشد... اکتفا به تذکر» و ماده ۴۵ با تعیین طیفی از مجازات‌ها (از تذکر تا حبس)، نشان می‌دهد که قانون جدید در پی چهره‌ای «مهربان‌تر» است. در اینجا، تلطیف یعنی «دولتِ بخشنده»؛ دولتی که در برابر لغزش‌های کوچکِ شهروندان، چشمانی بسته دارد و با تذکر، آن‌ها را به راه راست بازمی‌گرداند. اما این «مهربانی» پوسته‌ای بیش نیست. در پشت این چهرهٔ ملایم، همان «سخت‌گیری‌های اصلی» (حبس، شلاق، مجازات‌های سنگین در مواد ۴۴ و ۴۵) همچنان پابرجاست. به‌عبارت دیگر، تلطیف در قانون ۱۳۶۱، یک «مدیریت تصویریِ قدرت» است؛ دولتی که با نشان دادن چهره‌ای انعطاف‌پذیر در برابر تخلفات جزئی، در واقع به شهروندان می‌گوید: «ما با شما مهربانیم، پس شما هم با ما همکاری کنید و در نظارتِ جمعی شرکت کنید». این راهبرد، مشارکت داوطلبانه را به‌عنوان ابزاری برای گسترش نظارتِ کنترل‌شده به کار می‌گیرد. در هر دو قانون، اما «انعطاف‌پذیری» از سوی دولت تعیین می‌شود و هیچ‌گاه به‌معنای واگذاری قدرت نیست. تفاوت اصلی در این است که در قانون ۱۳۴۷، تلطیف به‌معنای «دولت انعطاف دارد» و صرفاً یک راهبرد اداری است و در قانون ۱۳۶۱، تلطیف به‌معنای «دولت با شما مهربان است، پس شما هم مشارکت کنید» و راهبردی برای «جلب اعتمادِ کنترل‌شده» است. در هر دو مورد،

تلطیف «سخت‌گیری‌های بنیادین» را حفظ کرده و آن‌ها را با پوششی از ملایمت، مشروع‌تر جلوه می‌دهد.

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تطبیقی قانون آب و نحوهٔ ملی شدن آن (۱۳۴۷) و قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱) و با بهره‌گیری از نظریهٔ ارزیابی (مارتین و وایت، ۲۰۰۵) و تحلیل گفتمان انتقادی، نشان داد که زبان حقوقی این دو متن، صرفاً ابزاری برای بیان قواعد حقوقی نیست، بلکه حامل گفتمان‌های ایدئولوژیک و اجتماعی هر دوره است. تحلیل مؤلفه‌های ارزیابانه (نگرش، مشارکت گفتمانی و درجه‌بندی) آشکار ساخت که قوانین در بستر تاریخی و سیاسی خود، ارزش‌ها و نگرش‌هایی را بازنمایی می‌کنند که از طریق واژگان ارزیابانه، نقش مشروعیت‌بخشی و هدایت رفتار اجتماعی را بر عهده دارند.

۶-۱. بازنمایی نگرش‌ها و ارزش‌های حاکم

یافته‌ها نشان می‌دهد که در قانون ملی شدن آب (۱۳۴۷)، مؤلفه‌های عاطفیِ منفی (ناشادی: ۳.۵٪، ناامنی: ۳.۲٪، نارضایتی: ۲.۹٪) و قضاوت‌های نهادی-اداری (توانایی/ناتوانی: ۱.۸٪) سهم بالاتری دارند و مشروعیتِ دولت از طریق گفتمانِ کنترلِ قهری و هشدار نسبت به تخلفات فردی تأمین می‌شود. در مقابل، در قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)، مؤلفه‌های عاطفیِ مثبت (امنیت: ۶.۹٪، میل: ۶.۴٪، شادی: ۵.۵٪، رضایت: ۴.۶٪) و قضاوت‌های اخلاقی-اجتماعی (راستگویی: ۳.۲٪) رشد چشمگیری دارند و مشروعیتِ دولت از طریق گفتمانِ عدالتِ اجتماعی، مشارکتِ کنترل‌شده و اخلاقی‌سازی بازتولید می‌شود. با این حال، هر دو قانون دولت‌محورند و قدرت را در دست دولت متمرکز می‌کنند (ماده ۹ قانون ۱۳۴۷ و ماده ۲۱ قانون ۱۳۶۱)؛ تفاوتِ آن‌ها در ذخیرهٔ گفتمانی مشروعیت‌بخشی است: قانون ۱۳۴۷ از کنترلِ قهری و قانون ۱۳۶۱ از رضایت‌بخشی و همبستگی‌سازیِ کنترل‌شده برای تثبیت اقتدارِ دولت بهره می‌برند. این تغییر، بازتاب‌دهندهٔ گذار از گفتمان ملی‌گراییِ اقتدارگرا به گفتمان

عـدالت‌محوریِ مشـارکتیِ کنترل‌شـده در مـدیریت منـابع آب اسـت. پـژوهش طـالبی صومعه‌سرایی و همکاران (۱۴۰۳) نیز به تأثیر گفتمان سیاسی بر الگوهای حکمرانی آب اشاره دارد که با یافته‌های ما در مورد تغییر ذخیرهٔ گفتمانی هم‌سو است.

۶-۲. مشروعیت‌بخشی و محدودسازی دیدگاه‌ها

در هر دو قانون، دولت مرجعِ نهاییِ تعیینِ چـارچوب مشـروعیت اسـت، امـا راهبردهـا متفـاوت اسـت. در قـانون ۱۳۴۷، مشروعیت‌بخشـی از طریـق اخلاقی‌سـازیِ فـردی («خلاف اخلاق و قانون است»، ماده ۷) و تأکید بر پیامدهای منفیِ تخلفـات صـورت می‌گیرد و سایر دیدگاه‌ها از طریق تک‌صداییِ امری (۴.۱٪) حذف می‌شـوند. در قـانون ۱۳۶۱، مشروعیت‌بخشی از طریق ارجاع به منابعِ بیرونیِ مشروع (قانون اساسی، شـرع، کارشناسی)، اخلاقی‌سازیِ جمعی («درسـتکاری»، مـاده ۴۶) و تأکیـد بـر پیامـدهای مثبتِ اجتماعی (امنیت، رضایت) صورت می‌گیرد. با این حال، افزایشِ تک‌صـدایی در قانون ۱۳۶۱ (۹.۲٪) نشان می‌دهد که مشارکتِ اجتماعی، در قالبی از پیش تعیین‌شده و تحت نظارت دولت تعریف می‌شود و تنوعِ واقعیِ گفتمانی را محدود می‌سازد. به‌عبارت دیگر، در قانون ۱۳۴۷، محدودسازی از طریق انسدادِ گفتگو و در قانون ۱۳۶۱ از طریـق هدایتِ مشارکت در چارچوبی دولتی صورت می‌گیرد. این یافته با پژوهش گنجعلی‌پـور و کیانپور (۱۴۰۴) که به «تسخیر اداری» و حذف مشارکت محلی در قانون ۱۳۶۱ اشاره دارد، هم‌سو است، اما پژوهش حاضر نشان می‌دهد که این حذفِ مشارکت، نه فقـط در سطح نهادی، بلکه در سطح گفتمانی و از طریق افزایش تک‌صدایی نیـز صـورت گرفتـه است. همچنین، پژوهش‌های خارجی (چفور و همکاران، ۲۰۲۱؛ فان، ۲۰۲۲) کـه بـه نقش مؤلفه‌های عاطفیِ منفی در محدودکردن فضای صـداهای بـدیل اشـاره دارنـد، بـا یافته‌های ما در مورد کارکردِ احساسات منفی در قانون ۱۳۴۷ هم‌سو هستند.

۶-۳. تفاوت‌ها و شباهت‌ها در توزیع و مدیریت منابع آب

در قانون ۱۳۴۷، تمرکز اصلی بر مالکیتِ ملی و نظارتِ مستقیمِ دولت بر منـابع اسـت. مؤلفـه‌های زبـانیِ غالـب شـامل واژگـان منفـی (ناشـادی، نـاامنی) و کمیت‌بخشـیِ

محدودکننده («هیچ‌کس»، ماده ۱۳) هستند که نگاه کنترل‌محورِ دولت را نشان می‌دهند. در قانون ۱۳۶۱، مدیریت منابع با عدالتِ توزیعی و مشارکتِ جمعیِ کنترل‌شده گره خورده است. مؤلفه‌هایی چون کمیت‌بخشیِ مشارکتی («تشکیل انجمن‌ها»، ماده ۴۷) و شدت‌بخشیِ پیامدهای مثبت (امنیت، رضایت) نشان‌دهندهٔ اهمیت نظم‌بخشیِ جمعی و نظارتِ گروهی است. شباهتِ اصلیِ دو قانون در این است که هر دو از زبانِ ارزیابانه برای مشروعیت‌بخشی به سیاست‌های دولت و تعیینِ نقشِ قانونیِ افراد استفاده می‌کنند؛ تفاوت در این است که قانون ۱۳۴۷ از کنترلِ قهری و قانون ۱۳۶۱ از رضایت‌بخشی و همبستگی‌سازی بهره می‌برد. پژوهش طالبی صومعه‌سرایی و همکاران (۱۳۹۹) که عوامل فراحقوقیِ تصویب قوانین آب (به‌ویژه بحث مالکیت) را بررسی کرده، با یافته‌های ما در مورد تغییر ارزش‌گذاری آب از «ثروت ملی» (۱۳۴۷) به «مشترکات و مصالح عامه» (۱۳۶۱) هم‌سو است. بااین‌حال، پژوهش حاضر با تحلیل ارزش‌گذاریِ زبانی، نشان می‌دهد که این تغییر در سطحِ گفتمانی، با افزایش مؤلفه‌های عاطفیِ مثبت و اخلاقی‌سازیِ مشارکت همراه بوده است که در پژوهش‌های تاریخیِ پیشین به آن پرداخته نشده است.

۶-۴. همخوانیِ ساختارِ قانونی با اهدافِ اجتماعی و ایدئولوژیک

ساختارِ زبانی و گفتمانیِ قانون ۱۳۴۷ با اهدافِ دوره‌ی ملی‌سازی آب همخوان است: تأکید بر کنترلِ فردی، مجازاتِ تخلفات و تثبیتِ مالکیتِ دولتی، همگی با گفتمانِ ملی‌گراییِ اقتدارگرا هماهنگ هستند. در مقابل، قانون ۱۳۶۱ بازتاب‌دهندهٔ ایدئولوژیِ پس از انقلاب است که در آن، عدالتِ اجتماعی، مشارکتِ جمعی و امنیتِ عمومی ارزش‌هایِ محوری هستند، اما این ارزش‌ها در قالبی کنترل‌شده و با افزایشِ تک‌صدایی بازتولید می‌شوند. به‌عبارت دیگر، هر دو قانون از زبان به‌عنوان ابزارِ مشروعیت‌بخشی استفاده می‌کنند، اما اهدافِ ارزشی و راهبردهای گفتمانیِ هر دوره متفاوت است: قانون ۱۳۴۷ از بازدارندگی و انضباطِ قهری و قانون ۱۳۶۱ از رضایت‌بخشی و همبستگیِ کنترل‌شده برای تثبیتِ اقتدارِ دولت بهره می‌گیرد. این تفاوت، نه در میزانِ اقتدار، بلکه در

راهبردهای مشروعیت‌بخشی و ذخیرهٔ گفتمانی آن‌هاست. پژوهش طالبی صومعه‌سرایی و اسدی (۱۴۰۳) که به همگرایی نهادیِ دولت و مجلس در تصویب قوانین ضدپایداری اشاره دارد، با یافته‌های ما در مورد فقدان چندصدایی گفتمانی در هر دو قانون هماهنگ است، اما پژوهش حاضر نشان می‌دهد که این همگراییِ نهادی، در زبان قانون به‌صورت «طبیعی‌سازیِ اقتدار» و «اخلاقی‌سازیِ رفتار» بازتولید شده است.

تمایز اصلی پژوهش حاضر با تمام پژوهش‌های پیشین (داخلی و خارجی) در کاربرد نظام‌مندِ نظریهٔ ارزیابی (مارتین و وایت، ۲۰۰۵) برای تحلیل تطبیقیِ دو قانون ۱۳۴۷ و ۱۳۶۱ است. در حالی که پژوهش‌های داخلیِ پیشین عمدتاً بر زمینه‌های تاریخی، سیاسی، نهادی یا حقوقیِ قوانین آب متمرکز بوده‌اند و پژوهش‌های خارجی (یی و مک‌کیون، ۲۰۲۳؛ ژانگ، ۲۰۲۴) نیز بر متون قضایی و دادگاهی (نه قانون‌گذاری) متمرکز بوده‌اند، این پژوهش با تحلیل سه مؤلفهٔ نگرش، مشارکت گفتمانی و درجه‌بندی، لایه‌هایِ پنهانِ زبانیِ مشروعیت‌بخشی، طبیعی‌سازیِ قدرت و اخلاقی‌سازیِ رفتار را در متون قانونی آشکار ساخته است. به‌ویژه، تمایزِ میان «مشارکتِ نهادی» و «چندصداییِ گفتمانی» که در این پژوهش معرفی شده، امکان تفسیر دقیق‌تری از تفاوتِ دو قانون فراهم می‌آورد و نشان می‌دهد که افزایشِ نهادهای مشارکتی در قانون ۱۳۶۱ الزاماً به معنای گشایشِ گفتمانی نیست؛ یافته‌ای که در پژوهش‌های پیشین (داخلی و خارجی) کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این تمایز، سهمِ نظریِ پژوهش را در پیوند میان تحلیل گفتمان انتقادی و حقوقِ منابع طبیعی، هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی برجسته می‌سازد.

در مجموع، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که حضورِ بالای برخی مؤلفه‌ها و بسامدِ پایینِ برخی دیگر در متون قانونی، واجدِ معنا و نشان‌دهندهٔ نگرش‌ها، ارزش‌ها و راهبردهای مشروعیت‌بخشیِ حاکم بر هر دوره تاریخی است. تحلیلِ گفتمانیِ متون حقوقی، می‌تواند به درکِ عمیق‌تری از تحولاتِ حقوقی و اجتماعی در زمینهٔ منابع آب و سیاست‌های مرتبط با آن‌ها منجر شود. همچنین، این رویکرد نشان می‌دهد که تغییراتِ

قـانونی، صـرفاً تغییـر در محتـوا نیسـت، بلکـه تغییـر در راهبردهـای گفتمـانیِ مشروعیت‌بخشـی و بازنمـاییِ روابـطِ قـدرت را نیـز بـه همـراه دارد. پیشـنهاد می‌شـود پژوهش‌های آینده، این چارچوبِ تحلیلی را به قوانینِ دیگرِ منابع طبیعـی (ماننـد نفـت، جنگل‌ها، معادن) تعمیم دهند تا الگوهایِ تغییرِ گفتمانیِ حقوقی در حوزه‌های مختلـفِ سیاست‌گذاریِ عمومی شناسایی شود.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافعی از سوی نویسنده گزارش نشده است.

حمایت مالی

این پژوهش یک مطالعهٔ مستقل است و هیچ گونه حمایت مالی از سـوی سـازمان‌ها یـا نهادهای دولتی و خصوصی دریافت نکرده است.

استفاده از هوش مصنوعی

در تهیه این مقاله، از ابزارهای هوش مصنوعی صرفاً برای ویرایش زبانی و بهبود نگـارش متن استفاده شده است. تمامی مراحـل پـژوهش شـامل طراحـی مطالعـه، گـردآوری و کدگذاری داده‌ها، تحلیل و تفسیر یافته‌ها، و نتیجه‌گیری‌های نهایی توسط نویسنده انجام شده است. نویسنده مسئولیت کامل محتوای مقاله را بر عهده دارد.

منابع

جمالی، صادق؛ عبدالهی، محسن (۱۴۰۰). موانع حقوقی حکمرانی آب در ایران؛ با نگاهی بر قانون توزیع عادلانه آب. تحقیقات منابع آب در ایران، ۱۷(۳)، ۴۸-۳۸. https://doi.org/20.1001.1.17352347.1400.17.3.2.7

حیدری تبریزی، حسین؛ چالاک، عزیزه (۱۴۰۰). تدوین چارچوبی تفصیلی برای ارزشیابی پایان‌نامه‌های ترجمه کتاب در دوره‌های کارشناسی ارشد مترجمی زبان انگلیسی در دانشگاه‌های ایران. مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۲۵(۴۸)، ۷۳-۸۷. https://doi.org/10.30487/rwab.2021.531641.1454

خانیکی، هادی؛ زردار، زرین؛ موسوی، سیده ثریا (۱۴۰۰). صورت‌بندی‌های گفتمانی مسئله آب ایران در روزنامه‌های سراسری دهه ۹۰. مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۴(۱)، ۱۲۱-۸۹. https://doi.org/10.22035/isih.2022.4414.4412

درخشان، هاشم؛ داوری، کامران (۱۳۹۷). تبیین معیار، راه‌حلی کلیدی برای بهره‌برداری پایدار از آب زیرزمینی. مجله تحقیقات منابع آب ایران، ۱۴(۵)، ۴۸۹-۴۸۳.

سعیدی، مریم؛ چراغی، سارا؛ موسوی، فاطمه (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی تأثیر مخاطب بر گزینش ابزارهای گفتمانی در متون علمی تخصصی و عمومی. فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی، ۴(۴)، ۱۲۷-۱۴۷. https://doi.org/10.30473/il.2022.57615.1439

طالبی صومعه‌سرایی، مهشید؛ اسدی، مراد (۱۴۰۳). همگرایی نهادی در تحقق حکمرانی متناسب آب در ایران، گزارش کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۳۲ (۵). https://doi.org/10.22034/report.2024.17083.1884

طالبی صومعه‌سرایی، مهشید؛ ذکایی، محمدسعید؛ فاضلی، محمد (۱۳۹۹). مروری تاریخی بر ابعاد اجتماعی تدوین قوانین آب در ایران. مجله تحقیقات منابع آب ایران، ۱۶(۱)، ۱۹۶-۱۷۴. https://doi.org/20.1001.1.17352347.1399.16.1.13.7

طالبی صومعه‌سرایی، مهشید؛ ذکایی، محمدسعید؛ فاضلی، محمد؛ جمعه‌پور، محمود (۱۳۹۸). جامعه‌شناسی یک بحران: آسیب‌شناسی اجتماعی بحران آب در حوضه آبریز زاینده‌رود. مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۱(۴)، ۱۳۳-۱۶۵، https://doi.org/10.22035/isih.2020.3652.3833

طالبی صومعه‌سرایی، مهشید؛ زارعیان، محمدجواد؛ فرخ‌نیا، اشکان؛ روزبهانی، رضا (۱۴۰۰). سیر تحولات برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری آب در دوران قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران. مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۴(۱)، ۱۷۸-۱۵۱. https://doi.org/10.22035/isih.2022.4556.4516

طالبی صومعه‌سرایی، مهشید؛ ملکی، امیر؛ عسکریان چایجان، میثم (۱۴۰۳). ارزیابی و آسیب‌شناسی گفتمان‌های مسلط بر حکمرانی آب کشور در پنج دهه اخیر (از منظر سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری). جامعه و محیط زیست، ۱(۲)، ۴۸-۱۹. https://doi.org/10.22080/jsn.2024.5018

علیخانی، علی‌اکبر (۱۴۰۳). چالش‌ها و موانع نظریه‌پردازی میان‌رشته‌ای در ایران. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۶(۳)، ۲۸-۵. https://doi.org/10.22035/isih.2024.5302.5024

عمرانیان‌خراسانی، حمید؛ داوری، کامران؛ رشیدی، محمد (۱۳۹۸). بازنگری قانون توزیع عادلانه آب در ایران: ضرورت‌ها و اصلاحات مورد نیاز. فصلنامه سیاستگذاری عمومی، ۵(۳)، ۲۵۲-۲۶۹. https://doi.org/10.22059/ppolicy.2019.73716

گنجعلی‌پور، کمال؛ کیانپور، مهدی (۱۴۰۵). بازخوانی قانون توزیع عادلانه آب از منظر حکمرانی. مجله حکمرانی منابع طبیعی،۳(۱)، ۱۳۸-۱۱۵. https://doi.org/10.22059/jnrg.2026.409985.1085

مرادی‌طادی، محمدرضا (۱۳۹۶). آب و سیاست: نگاهی به فرایند سیاسی شدن آب. مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۹(۴)، ۹۰-۷۱. https://doi.org/10.22631/isih.2017.1981.2512

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۸). تحلیل قانون آب و نحوه ملی شدن آن (۱۳۴۷) و تأثیر آن بر حکمرانی آب در ایران، گزارش پژوهشی.

مرکز تحقیقات مجمع تشخیص مصلحت نظام (۱۳۹۷). بررسی ابعاد نهادی و حقوقی قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)، گزارش تخصصی.

ملکی، امیر؛ صالحی، صادق؛ کریمی، لیلا؛ شبیری، سید محمد (۱۴۰۱). تحلیل گفتمان قانون توزیع عادلانه آب در ایران. فصلنامه آب و توسعه پایدار، ۹(۱)، ۷۴-۶۱. https://doi.org/10.22067/jwsd.v9i1.2110.1088

یوسفی، علی؛ امینی، امیر مظفر؛ یادگاری، آمنه؛ فتحی، امید (۱۳۹۶). پایداری نظام‌های حکمرانی آبِ حوزه زاینده‌رود در گذر توسعه. مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۹(۴)، ۴۸-۲۳. https://doi.org/10.22631/isih.2017.1940.2493

Chefor, V. M., Xin, Z., & Kyaw, A. M. (2021). Attitude and graduation: Appraisal resources in a decision of the African Court on Human and Peoples' Rights. *Journal of Literature, Languages and Linguistics*, 77, 24–31. https://doi.org/10.7176/JLLL/77-04

Cheng, L., & Machin, D. (2023). The law and critical discourse studies. *Critical Discourse Studies*, 20(3), 243–255. https://doi.org/10.1080/17405904.2022.2102520

Deuna, I. F. G., & Ballesteros-Lintao, R. (2022). The language of evaluation in a Philippine drug trial: An appraisal framework perspective. *International Journal of Legal Discourse*, 7(1), 163–193. https://doi.org/10.1515/ijld-2022-2068

Dubber, M. D. (Ed.). (2014). *Foundational texts in modern criminal law*. Oxford University Press.

Halliday, M. A. K. (1994). *An introduction to functional grammar* (2nd ed.). Edward Arnold.

Hashemi, A., & Mahdavirad, F. (2022). An Appraisal Analysis of Book Prefaces: A Study of Cross-Disciplinary Cross-Cultural Variations. *Applied Research on English Language*, *11*(4), 1-24. https://doi.org/10.22108/are.2022.132300.1838

Heidari Tabrizi, H., & Chalak, A. (2021). Developing a Comprehensive Framework for Evaluation of Translated Books as MA Theses in Translation Studies in Iranian Universities. *University Textbooks; Research and Writting*, 25(48), 73-87. https://doi.org/10.30487/rwab.2021.531641.1454

Hosseini, M., & Mahdavirad, F. (2023). A cross-cultural, cross-disciplinary, and cross-gender study on appraisal resources in PhD dissertation abstracts: Martin & White's (2005) appraisal theory in focus. *Heliyon*, 9(11), e22074. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e22074

Hunston, S., & Thompson, G. (2000). *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oso/9780198238546.001.0001

Martin, J. R., & White, P. R. R. (2005). *The language of evaluation: Appraisal in English*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230511910

Nemati Parsa, R. (2019). Appraisal theory and translation (A study of Obama's speech and its Persian translation). *The First International Conference on English Language Studies*. http://conf.ui.ac.ir/p/Article29_542

Niemi-Kiesiläinen, J., Honkatukia, P., & Ruuskanen, M. (2016). Legal texts as discourses. In Å. Gunnarsson, E.-M. Svensson, & M. Davies (Eds.), *Exploiting the limits of law* (pp. 51–67). Routledge.

Phan, T. L. (2022). Appraisal theory in discourse analysis: An investigation of Vietnamese indictment. *Ho Chi Minh City University of Education Journal of Science*, 19(12), 2146. https://doi.org/10.54607/hcmue.js.19.12.3668(2022)

Shuy, R. W. (2001). Language and law. In A. D. Cohen & K. McAlister (Eds.), *The handbook of linguistics* (pp. 1–18). Blackwell.

Wei, Y., Wherrity, M., & Zhang, Y. (2015). An analysis of current research on the appraisal theory. *Linguistics and Literature Studies*, 3(5), 235–239. https://doi.org/10.13189/lls.2015.030506

Zhang, L. (2024). *Lawyer evaluation in Chinese courtroom: A social-semiotic perspective*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-1211-3